

A határ

A lelkiismereti szabadság és az
egyenlőséghez való jog ütközéseinek
kezelése

meghúzása

INCLO

INTERNATIONAL NETWORK OF
CIVIL LIBERTIES ORGANIZATIONS

A határ meghúzása

A lelkiismereti szabadság és az egyenlőséghez való jog ütközéseinek kezelése

2015 szeptember

E jelentés az International Network of Civil Liberties Organizations (INCLLO) kiadványa. Az INCLLO tizenegy emberi jogi szervezetet fog össze: *American Civil Liberties Union, Association for Civil Rights in Israel, Canadian Civil Liberties Association, Centro de Estudios Legales y Sociales* (Argentína), *Egyptian Initiative for Personal Rights, Human Rights Law Network* (India), *Társaság a Szabadságjogokért, Irish Council for Civil Liberties, Kenyan Human Rights Commission, Legal Resources Centre* (Dél-Afrika), *Liberty* (Egyesült Királyság). Mindegyik szervezet több területet felölelő tevékenységi körrel rendelkezik, több társadalmi csoportot érintően működik, hazai esetekre összpontosít, és független az államtól. A stratégiai perlés, a törvényhozás befolyásolása, a társadalmi felvilágosítás és a civil szerveződés eszközeinek együttes igénybe vételével mindenki nevében lépünk fel. E szervezetek azért fogtak össze, hogy közösen védjék az alapvető jogokat és szabadságokat.

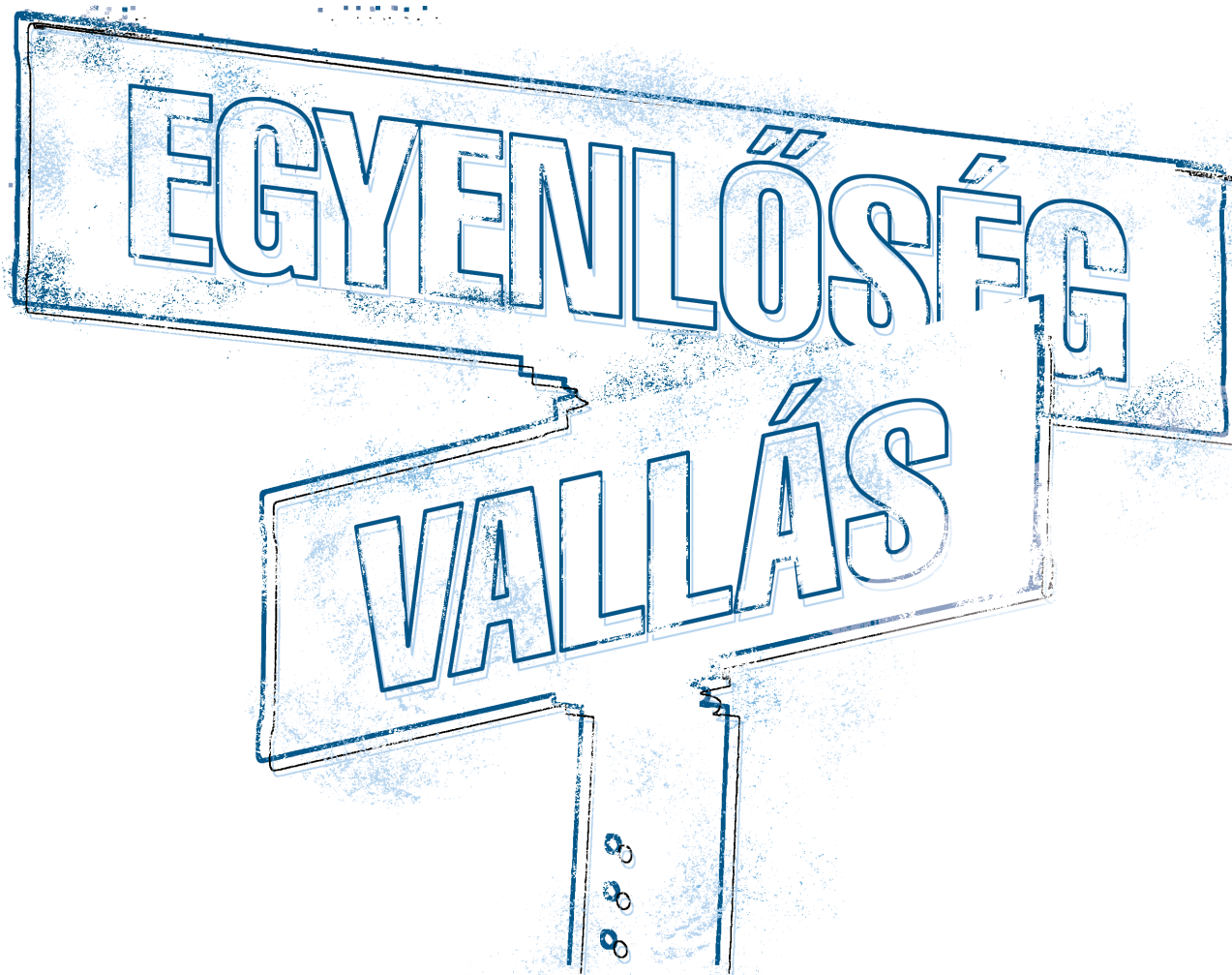
©2015, International Network of Civil Liberties Organizations (INCLLO)

A határ

A lelkiismereti szabadság és az
egyenlőséghez való jog ütközéseinek
kezelése

meghúzása

Tartalom

BEVEZETŐ 1

AZ ELEMZÉS KERETEI 4

LELKIISMERETI SZABADSÁG ÉS LMBT+ JOGOK 7

- I. Köztisztviselők, azonos neműek házassága és élettársi kapcsolata és a lelkiismereti alapú felmentés 8
- II. Áruk és szolgáltatások forgalmazói, LMBT+ vásárlók és a lelkiismereti alapú kivételek 13
- III. Vallási jellegű intézmények, LMBT+ vásárlók és a lelkiismereti alapú kivételek 17
- IV. Egyházi és vallási jellegű intézmények, LMBT+ alkalmazottak és a foglalkoztatás lelkiismereti alapon történő megtagadása 20
- V. Konklúziók és ajánlások 22

LELKIISMERETI SZABADSÁG ÉS REPRODUKCIÓS JOGOK 24

- I. Intézmények, reprodukciós jogok és a szolgáltatások lelkiismereti alapon történő megtagadása 25
- II. Egyének, szolgáltatások nyújtása és a szolgáltatások lelkiismereti alapon történő megtagadása 30
- III. Egyének, a reprodukciós egészségügyi szolgáltatások elősegítése, és azok lelkiismereti alapon történő megtagadása 35
- IV. Konklúziók és ajánlások 38

LELKIISMERETI SZABADSÁG ÉS VALLÁSI VISELETEK 39

- I. Vallási viseletek nyilvános helyeken 40
- II. Vallási viseletek az állami intézményekben 45
- III. Vallási viseletek és az üzleti vállalkozások 50
- IV. Konklúziók és ajánlások 52

KONKLÚZIÓK 54

Köszönetnyilvánítás

A jelentés szerzői: Louise Melling (jogi igazgatóhelyettes, ACLU), Marvin Lim (egykori Gruber-ösztöndíjas, ACLU), Rosie Brighthouse (jogi munkatárs, Liberty) és Noa Mendelsohn Aviv (igazgató, Egyenlőség Program, CCLA). A jelentés elkészítéséhez szerkesztői feladatok elvégzésével és más jellegű segítséggel az alábbi szervezetek járultak hozzá: Association for Civil Rights in Israel, Centro de Estudios Legales y Sociales (Argentína), Egyptian Initiative for Personal Rights, Human Rights Law Network (India), Társaság a Szabadságjogokért, Irish Council for Civil Liberties, Kenya Human Rights Commission, Legal Resources Centre (Dél-Afrika).

Az International Network of Civil Liberties Organizations (INCLO) köszöni a közreműködést Brigitte Amiri-nak, Jennifer Dalven-nek, Rebecca Guterman-nek, Brian Hauss-nak, Daniel Mach-nak, Priya Nair-nek, Rose Saxe-nek, Neil Shovelin-nek és Kelsey Townsend-nek az American Civil Liberties Union-tól; Stephen O'Hare-nek az Irish Council for Civil Liberties-től; Bella Sankey-nak és Holly Williams-nek a Liberty-től; és különösen Lucila Santos-nak az INCLO-tól. Az INCLO köszöni Grace Duggan-nek és Brucie Rosch-nak a dizájn és szerkesztés terén nyújtott segítségét.

Az INCLO köszönettel tartozik az Open Society Foundations és a Ford Foundation nagylelkű támogatásáért, amellyel a szervezet e területen végzett munkáját segítik.

Az Ön véleménye is számít!

[Ide kattintva](#) megoszthatja velünk észrevételeit a jelentésről.

EGYENLŐSÉG VALLÁS BEVEZETŐ

2015. május 23-án Írország a világon elsőként népszavazással legalizálta az azonos nemű párok házasságát. Miután az ír szavazók 62%-a az intézkedés mellett szavazott, Enda Kenny miniszterelnök kijelentette: „*A mai szavazás egyértelművé tette, hogy kik is vagyunk mi. Mi egy nagylelkű, együttérző, bátor és örömteli nép vagyunk, amely igent mond a befogadásra, igent mond a nagylelkűségre, igent mond a szeretetre, igent mond a meleg házasságára.*”¹

Pietro Parolin bíboros, Vatikán külügyminisztere ugyanazt az eredményt úgy értékelte, mint ami “[nem csupán] a keresztény elvekre, de [...] az emberiség egészére nézve is hatalmas vereség.”²

Mi, az INCLO tagjai, akik öt kontinensen fáradozunk azon, hogy a megvédjük a polgári szabadságjogokat és az alapvető emberi jogokat, elkötelezettek vagyunk a szabad vallásgyakorlás és a lelkiismereti szabadság biztosítása iránt, amely egy olyan alapvető emberi jog, amelyet értékelni, védeni, őrizni kell. Támogatjuk azokat az erőfeszítéseket és elkötelezettek vagyunk irántuk, amelyek az egyenlő bánásmód előmozdítását célozzák olyan régóta elnyomott társadalmi csoportokkal kapcsolatban, mint a leszbikusok, meleg, biszexuális és transzneműek (LMBT+)*, a nők, valamint az etnikai és vallási kisebbségek.

A történelem során a vallásos hit gyakran motiválta és inspirálta azokat, akik az igazságosság és az egyenlőség előmozdításán fáradoztak, ugyanakkor gyakran vált konfliktusok forrásává is. E konfliktusok az egymással versengő nézetek közötti szakadéka mutatnak rá, amint azt az ír népszavazásra adott fenti reakciók közti erős kontraszt is illusztrálja. Egy népszavazás eredményét, amelyet mi, az INCLO tagjai az egyenlőség irányában tett teljeséggel szükségszerű és régóta esedékes lépésnek tekintünk, mások a bánat és aggodalom forrásaként élik meg.

Szervezeteink az elmúlt években sokszor tapasztalták, hogy a lelkiismereti szabadságot és az egyenlőséget különböző módokon támadják. Számos konkrét témát lehet kiemelni:

- A vallási előírások számos országban olyan módokon épülnek be a hatályos jogba, hogy azok más szabadságjogok, különösen a nők szabadságjogainak *de facto* sérelmével járnak. Ez leginkább azokban a vallási illetve szokásjogi szabályokban és gyakorlatokban érhető tetten, amelyek a válással, újrászokással, utódlással, örökösödéssel, és az olyan károsító

¹ Henry McDonald: 'Ireland becomes first country to legalise gay marriage by popular vote', *The Observer*, 2015. május 23., <http://www.theguardian.com/world/2015/may/23/gay-marriage-ireland-yes-vote>

² Stephanie Kirchgaessner: 'Vatican says Ireland gay marriage vote is „defeat for humanity”', *The Guardian*, 2015. május 26., <http://www.theguardian.com/world/2015/may/26/vatican-ireland-gay-marriage-referendum-vote-defeat-for-humanity>

* Az "LMBT+"-rövidítéssel a főszövegben említettek mellett a queer és az interszexuális emberekre is utalni kívánunk.

gyakorlatokkal kapcsolatosak, mint a női nemi szerv megcsonkítása. A valláserkölc és a szokásjog fogalmait gyakran használják fel a homoszexualitás kriminalizálására is.

- Tanúi vagyunk annak, ahogy a muzulmán hívőket a nemzetbiztonság és a nemek közötti egyenlőség nevében megkülönböztetik; ahogy a vallásos megjelenést, a nyakláncon viselt keresztetektől, a fejfedőkön át az orrkarikákig korlátozzák; ahogy a vallásos országokban a nem vallásos embereket diszkriminálják.
- Láthatjuk, hogy vallásos emberek a lelkiismereti szabadságukra hivatkozva megsértik mások egyenlő bánásmódhoz való jogát. Egyes bolttulajdonosok és mások világszerte úgy gondolják, hogy vallásuk nem teszi lehetővé, hogy leszbikus vagy meleg ügyfeleket szolgáljanak ki; kórházak és orvosok hivatkoznak a lelkiismereti szabadságra, amikor megtagadják az abortusz és a fogamzásgátlás biztosítását a nők számára; bizonyos helyeken a férfakkal nemi életet élő férfiak az esetek túlnyomó részében nem férnek hozzá orvosi ellátáshoz.
- Egyes országokban a vallás nincs elválasztva az államtól, ami tovább bonyolítja a vallási pluralizmussal és egyenlőséggel kapcsolatos kérdéseket.

Szabadságjogi és emberi jogi szervezetekként aggodalommal tölt el bennünket a valláson vagy szokásokon alapuló rítusok szabadságának csorbítása. Mivel nagyra becsüljük a lelkiismeret szabadságát, úgy véljük, hogy az állam csak abban az esetben korlátozhatja azt, ha az szilárd elvi alapokon, a megfelelő bizonyítékokkal alátámasztva történik. Minden olyan esetet, amelyben a kisebbség lelkiismereti szabadságát a többség érdekeire hivatkozva próbálják korlátozni, a legszigorúbb vizsgálatnak kell alávetni.

Függetlenül attól, hogy mely nemzetről vagy milyen kontextusról van szó, elkötelezettségünk mind a lelkiismereti szabadság, mind az egyenlőség iránt egyaránt mély és megingathatatlan.

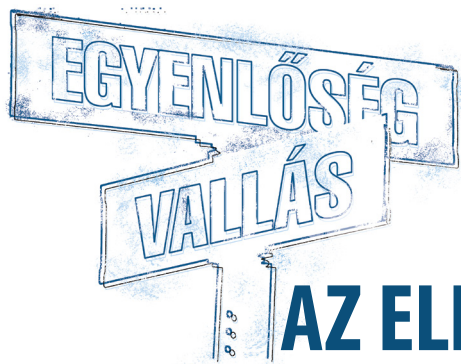
Másfelől, mivel az egyenlőséget is nagyra becsüljük, úgy gondoljuk, hogy a lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos igényeket is a lehető legszigorúbb vizsgálatnak kell alávetni azokban az esetekben, amikor azokkal a másoknak okozott kárt próbálják igazolni, mivel úgy érezzük, hogy az egyenlőséghez való jog nem mindig megfelelő súllyal esik latba, amikor efféle igényekkel állítják szembe.

A világszerte a polgári szabadságjogok és alapvető emberi jogok megvédésén fáradozó szervezetekként tevékenyen részt veszünk az e kérdéseket érintő nyilvános vitákban és politikai diskurzusokban, ideértve a jelen kiadványban tárgyalt ügyek némelyikében való közvetlen részvételt is. Azok védelmében fáradozunk, akiket e problémák érintenek, mégpedig egymástól igen eltérő kontextusokban. A lelkiismereti szabadság és az egyenlő bánásmód helyzete például nagyon más Egyiptomban, mint Kanadában, és mindegyik szervezetnek megvannak a maga prioritásai, amikor ezekkel a

kérdésekkel foglalkozik. Mégis, függetlenül attól, hogy mely nemzetről vagy milyen kontextusról van szó, elkötelezettségünk mind a lelkiismereti szabadság, mind az egyenlőség iránt egyaránt mély és megingathatatlan.

Ezek a megfontolások ihlették a „*A határ meghúzása – A lelkiismereti szabadság és az egyenlőséghez való jog ütközéseinek kezelése*” című kiadványt, ami jónéhány olyan kérdést tárgyal, ami jelenleg is stratégiai pereskedés, nyilvános vita és politikai diskurzus tárgyát képezi. Kezdeként felvázoljuk azt a keretet, aminek szerintünk vezérelnie kell az elemzést, majd pedig három konkrét területet vizsgálunk meg. Ezek a következők: lelkiismereti szabadság és az LMBT+ személyek jogai, lelkiismereti szabadság és reprodukciós jogok, valamint a lelkiismereti szabadságnak a külső megjelenésben való megnyilvánulása. A kulcsfontosságú ügyekből ily módon vett minták vizsgálatával arra törekszünk, hogy olyan alapelveket és ajánlásokat fogalmazzunk meg, amelyek e kérdések szószólóit és a döntéshozókat vezérelhetik a jövőben. Bízunk benne, hogy a jelentés hasznára válik mindazoknak, akik szeretnének e viták alapjog-alapú megoldása irányába továbblépni.

Egy ilyen jellegű kiadvány azonban nem lehet teljes bizonyos kikötések megfogalmazása nélkül. Amint azt már említettük, ez a jelentés csupán a lelkiismereti szabadság és egyenlő bánásmód terén felmerülő kérdések egy meglehetősen szerény körét vizsgálja, hiszen nem foglalkozik egy sor olyan élet-halál kérdéssel, amelyek ezeket a konfliktusokat sajnos néhány országban jellemzik. Ugyanakkor a vizsgálatra kiválasztott témák egytől-egyig fontos irányokat jelölnek ki a jogban, amire reményeink szerint az elemzésünk hatással lehet. Az aktuális ügyekből vett minta nem más, mint egy minta – ajánlásaink pedig nem mások, mint kiindulópontok.

AZ ELEMZÉS KERETEI

„Előbb záránk be a pékséget, minthogy meggyőződésünk ellenére cselekedjünk [azzal, hogy egy torta készítésével azonos neműek házasságában részt vállalunk].” Jack Phillips, a Masterpiece cukrászda tulajdonosa.³

„Ha legközelebb egy meleg pár tér be az üzletükbe és esküvői tortát rendel, nem kell majd azt [az elutasítást] tapasztalniuk, amit mi tapasztaltunk.” David Mullins, akitől a Masterpiece cukrászda megtagadta az esküvői torta készítését.⁴

A lelkiismereti szabadság a meggyőződéseinkhez való jogot jelenti. Ez a jog alapvető, és erőteljesen védelmeznünk kell. Ugyanakkor a lelkiismereti szabadság nem jogosít fel bennünket arra, hogy nézeteinket ráerőltessük másokra, ideértve azt is, hogy másokat diszkrimináljunk vagy más módon ártsunk nekik.

Az azonos nemű párok házasságáról döntő írásvetélővel kapcsolatban az egyenlőség, illetve a lelkiismereti szabadság szemszögéből adott, egymással éles ellentétben álló reakciók a nyilvános viszonyok szférájában jelentkező személyes interakciók során is felszínre kerülnek. Vallásos meggyőződésükre hivatkozva egyes hivatalnokok megtagadják a házassági okmányok kiadását, vendéglátóhelyek a szobák kiadását, cukrászok pedig a torták elkészítését az azonos nemű párok számára. Vallásos meggyőződésükre hivatkozva egyes orvosok és ápolók, illetve kórházak megtagadják az abortusz elvégzését, az asszisztenciát, illetve az ahhoz szükséges beutaló kiadását. Egyes kormányok, munkáltatók és iskolák pedig nem alkalmazzák, illetve kriminalizálják azokat, akik nikábot, turbánt vagy keresztet viselnek.

Minden ilyen viszonyban, illetve az azt követő esetleges perekben, szerepelnek alapelvek és szerepelnek emberek. A cukrász, akinek hite szerint a házasság szentsége csak egy férfit és egy nőt illethet meg, azzal a döntéssel szembesül, hogy vagy hite szerint jár el és megsérti a törvényt, vagy pedig betartja a törvényt és saját belső meggyőződése ellenére cselekszik. Az a pár, melytől a boltban a szolgáltatást

³ 'Bakery Will Stop Making Wedding Cakes After Losing Discrimination Case', CBS Denver, 2014. május 30., <http://denver.cbslocal.com/2014/05/30/bakery-will-stop-making-wedding-cakes-after-losing-discrimination-case>

⁴ Uo.

megtagadták, azzal szembesül, hogy sajátos emberi mivoltuk miatt méltóságuk sérül, és azzal, hogy a régóta várt egyenlőség ígértét megint megszegték. Az ilyen interakciókból fakadó perek őszintén vallott meggyőződések, az egyenlőség ígértét, és annak szükségét vetik fel, hogy a joggyakorlat megtalálja a megfelelő egyensúlyt az egymással versengő igények között.

Polgárjogi és emberi jogi szervezetekként ezeket az ügyeket egy egyszerű, de alapvető elv révén közelítjük meg. A lelkiismereti szabadság a meggyőződéseinkhez való jogot jelenti. Ez a jog alapvető, és erőteljesen védelmeznünk kell. Ugyanakkor a lelkiismereti szabadság nem jogosít fel bennünket arra, hogy nézeteinket ráerőltessük másokra, ideértve azt is, hogy másokat diszkrimináljunk vagy más módon ártsunk nekik. Függetlenül attól, hogy mennyire őszinte a hitünk, nem utasíthatjuk vissza egy másik rasszhoz tartozó személy kiszolgálását éttermünkben, csak mert úgy véljük, hogy Isten szándéka szerint a rasszoknak el kell különülniük egymástól; nem tagadhatjuk meg gyermekünkétől az életmentő ellátást, mert vallásos meggyőződésünk ellenzi az orvosi beavatkozást; és nem tagadhatjuk meg a nők ellátását a kórházakban, mert hitünk szerint nem érhetünk hozzá olyan nőhöz, akivel nem állunk rokon kapcsolatban. Jogunk van a mély vallásos meggyőződéshez, de a nyilvános viszonyokban nem cselekedhetünk miatta mások kárára.

Amikor ezt az alapelvet alkalmazzuk, érdemes azzal kezdeni, hogy megnézzük, ki az, aki vallásos meggyőződéséből kifolyólag méltányosságot vagy mentességet szeretne kapni a törvény betartása alól.

- Intézmény vagy magánszemély kéri a méltányosságot? Függetlenül attól, hogy kisvállalkozásokról vagy kórházakról beszélünk, az intézményekre vonatkozó törvények alóli mentességnek gyakran vannak implikációi valamilyen harmadik fél számára is. Hacsak az intézmény nem kizárólag olyan embereket foglalkoztat vagy olyanoknak nyújt szolgáltatást, akiknek vallásos meggyőződése megegyezik a tulajdonosokéval, bárminemű mentességnek vagy méltányosságnak kihatása lesz azokra, akik az intézmény szolgáltatásait igénybe veszik, vagy annak dolgoznak. Ez nagyjából annyit jelent, hogy a nyilvános szférában működő intézményeknek be kell tartaniuk a nyilvános szabályokat.
- Ha egy személy kér mentességet vagy méltányosságot, akkor az a kérdés, hogy az illető közhivatalt tölt-e be. Ebben az esetben ugyanis más kérdések merülnek fel, mintha az illető a magánszektorban dolgozna. Egy állami hivatalnoknak adott mentesség azt jelenti, hogy a kormányzat jóváhagyását élvezzi az adott magatartás, ami különösen problematikus lehet a hátrányos megkülönböztetéssel és az egészségügyi ellátással kapcsolatos esetekben.
- Ha pedig az illető nem állami hivatalnok, akkor mérlegelni kell, hogy mi az ára annak, ha lelkiismereti meggyőződése miatt felmentést kap.

Ennek az alapelvnek a jelen kiadványban szereplő lelkiismereti megnyilvánulási formákra való alkalmazása néhány lényegbevágóan fontos következtetésre vezet.

- Azok az intézmények, amelyek a nagyközönség számára nyújtanak szolgáltatásokat – legyen szó szállodákról, vendéglátósokról, vagy egészségügyi szolgáltatókról –, nem igényelhetnek maguknak mentességet azon szabályok betartása alól, amelyek az egyenlőséget vagy a közegészségügyet szolgálják. Minden ezzel ellentétes szabályozás lehetővé tenné

az adott intézmény számára, hogy saját hitét másokra erőltesse, és ezzel megsértse az egészséghez, az egyenlőséghez és a méltósághoz való jogukat. A nagyközönségnek árukat vagy szolgáltatásokat nyújtó intézmények különböznek a templomoktól, zsinagógáktól, mecsetektől és más imahelyektől – ez utóbbi intézményekben ugyanis jellemzően csak azoktól várják el a vallási szabályok betartását, akik úgy döntöttek, hogy követni kívánják az adott vallást, vagy legalábbis szeretnének megismerkedni vele.

- Az állami hivatalnokoknak, mint például a házassági okmányokat kiadó anyakönyvvezetőknek, nem szabad mentességet adni az egyenlőséget szolgáló törvények betartása alól. Ez még olyankor is igaz, amikor a kifogásolt személyt vagy párt oly módon tudják kiszolgálni, hogy az ne szerezzen tudomást arról, hogy előzőleg valaki kifogásolta a kiszolgálásukat. Egy állami hivatalnoknak megítélt bárminemű méltányosság, még ha pult alatt történik is, a kormányzati jóváhagyás pecsétjét üti a megkülönböztetésre.
- A magánszféra viszonyaiban akkor lehet felmentést adni, amikor az nem sérti mások jogait. Ezen alapelv értelmében a hit külsőségeiben manifesztálódó kifejezését méltányolni kell minden olyan esetben, amikor az nem okoz kárt – márpedig ez utóbbi, véleményünk szerint, csak igen ritkán fordul elő.

Tudjuk, hogy ez az álláspont milyen konzekvenciákkal jár. Tudjuk, milyen kihívást jelent azok számára, akiknek a hitük más elveket ír elő, mint amilyeneket a jog foglal magában. A fenti következtetésekhez elvi alapokon álló megközelítésen keresztül jutunk el, ami még a történelmi tapasztalatot is figyelembe veszi. Korábban számos országban volt elterjedt az az őszinte vallásos meggyőződés, hogy a rasszokat el kell különíteni egymástól, és ebből kifolyólag számos esetben kértek mentességet olyan törvények betartása alól, amelyek tiltják a faji alapú diszkriminációt például az oktatásban vagy az áruk és szolgáltatások nyújtása terén. Országaink azonban úgy döntöttek, jogrendszerüket illetően, hogy a lelkiismereti szabadság nem jelenti azt, hogy egyes iskolák, üzletek vagy orvosi praxisok megtagadhatják bizonyos rasszokhoz tartozó emberek kiszolgálását. Annak ellenére is elfogadtuk a lelkiismereti szabadságnak ezt a felfogását, hogy ennek értelmében a bolttulajdonosoknak, kórházaknak és egyetemeknek választaniuk kell: vagy betartják a törvényt vallásos meggyőződésük ellenére, vagy megváltoztatják működésüket. Semmilyen elvi megfontolás nem utal arra, hogy ezt a hozzáállást meg kellene változtatnunk.

Ez tehát az keret, amelyben a következő, a világ különböző részeiről származó eseteket vizsgáljuk – ezek az esetek a lelkiismereti szabadsággal és az egyenlőséggel kapcsolatos ellentétes igényeket vetnek fel az LMBT+ jogok, a reprodukciós jogok, valamint a lelkiismereti meggyőződés külső megjelenítése kapcsán.

LELKIISMERETI SZABADSÁG ÉS LMBT+ JOGOK

Aleszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek diszkriminációtól való mentességhez való jogát illetően a világ számos országában történtek előrelépések az elmúlt évtizedek során. Ezzel párhuzamosan megjelent az igény a diszkriminációt tiltó törvények betartása alóli mentességhez azok részéről, akiknek a törvény betartása ellentétben áll lelkiismereti meggyőződésükkel. Ilyen igényekkel többek között kanadai, francia, magyar, izraeli, dél-afrikai és egyesült királyságbeli bíróságok is szembesültek.

Ebben a részben a lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos igények és az LMBT+ jogok közti feszültségekre rávilágító négy esetkört vizsgálunk meg. Azt, amikor köztisztviselők tagadják meg azonos nemű párok házasságának vagy élettársi kapcsolatának bejegyzését; amikor a nagyközönség számára nyitva álló üzleti vállalkozások fenntartják a jogot az LMBT+ ügyfelek elutasítására vagy bizonyos szolgáltatások nyújtásának megtagadására; amikor a nagyközönség számára szolgáltatásokat nyújtó vallási jellegű intézmények emelnek kifogást az LMBT+ személyek kiszolgálása ellen; valamint amikor vallási jellegű intézmények megtagadják az LMBT+ személyek foglalkoztatását.

Ezekben az esetekben a bíróságok jelenleg többnyire olyan döntéseket hoznak, amelyek összhangban vannak a jelen kiadványban megfogalmazott ajánlásokkal. Elutasítják a köztisztviselők azirányú igényét, hogy lelkiismereti meggyőződésük alapján mentesülhessenek az azonos nemű párok házasságát lehetővé tévő törvények betartása alól. Hasonlóképpen, általában elutasítják a közszolgáltatásokat nyújtó intézmények azon igényét is – akár szekuláris, akár vallási jellegű intézményekről van szó –, hogy vallási alapon mentesülhessenek az LMBT+ emberek diszkriminációját tiltó törvények betartása arról. A vallási jellegű intézmények általi foglalkoztatás esetében a trend kevésbé egyértelmű, ugyanakkor egyes bíróságok szerint a diszkrimináció azokban az esetekben sem megengedett, amikor azokat mélyen gyökerező lelkiismereti meggyőződés vezérli, kivéve, ha az adott pozíció hitéleti feladatok ellátásával jár együtt.

E rész I-IV. pontjai összehasonlító esetjogi fejleményeket járnak körbe a fenti négy esetkört vonatkozásában. Az V. pont konklúziókat és ajánlásokat fogalmaz meg a hasonló igényeket mérlegelő aktivisták és döntéshozók számára. Az ajánlások azon az elven alapulnak, hogy a lelkiismereti szabadság nem járhat együtt mások jogainak megsértésével, vagy bármilyen egyéb, másoknak okozott kárral.

I. Köztisztviselők, azonos neműek házassága és élettársi kapcsolata és a lelkiismereti alapú felmentés

Ahogy egyre több ország ismeri el az azonos neműek partnerségét házasság vagy élettársi kapcsolat formájában,⁵ mind több köztisztviselő, illetve anyakönyvvezető követeli magának a jogot, hogy megtagadhassa az azonos nemű párok házasságának vagy élettársi kapcsolatának bejegyzését – a megtagadást pedig vallási meggyőződésükkel igyekeznek igazolni. Az efféle igényekről szóló ügyek sok kérdést vetnek fel – köztük azt, hogy a lelkiismereti szabadság védelme kiterjed-e a köztisztviselőkre akkor, amikor ők hivatali megbízatásuk keretei között cselekszenek. Ahogy azt a lenti példa is mutatja, számos bíróság jutott arra a következtetésre, hogy a köztisztviselőknek kötelességük a törvények semleges alkalmazása, még akkor is, ha komolyan vett vallásos meggyőződések más követelnek.

A bíróság elismerte, hogy az azonos nemű párok összeadása komoly jelentőséggel bír az anyakönyvvezetők lelkiismereti szabadsága szempontjából, mégis arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tervezett törvénymódosítások káros hatása többet nyom a latban, mint az anyakönyvvezetők személyes érdekei.

Az egyik ilyen ügy Kanadából való, ahol 2005 óta országosan elismerik az azonos neműek házasságát. Az *In re Marriage Commissioners Appointed Under The Marriage Act* ügyben a Saskatchewan-i házassági törvény módosításának alkotmányosságát vizsgálta a bíróság. A módosítások lehetővé tették volna a kormány által kinevezett anyakönyvvezetők számára, hogy vallásos meggyőződésükre hivatkozva megtagadják az azonos nemű párok összeadását.⁶ Az előterjesztett törvénymódosítások, illetve az alkotmányosságukat firtató kérdések egy sor olyan jogi eljárást követően merültek fel, mint az a per, amelyet három anyakönyvvezető indított annak megállapítását kérve, hogy az azonos nemű párok összeadását célzó bármilyen követelmény ellentétes a lelkiismereti szabadságukkal.⁷

A Saskatchewan-i Fellebbviteli Bíróság ítélete szerint a tervezett módosítások ellentétesek a Jogok és Szabadságjogok Kanadai Chartájával.⁸ Indoklásában a bíróság elismerte, hogy az azonos nemű párok összeadása komoly jelentőséggel bír az anyakönyvvezetők lelkiismereti szabadsága szempontjából: „Az anyakönyvvezetőknek választaniuk kell: vagy összeadják az azonos nemű párokat, vagy lemondanak hivatalukról.”⁹

⁵ Az azonos neműek házasságát jelenleg elismerő országok listáját lásd: 'Gay Marriage Around the World', *Pew Research Center*, 2015. június 26., <http://www.pewforum.org/2015/06/26/gay-marriage-around-the-world-2013/>

⁶ [2011] 366 Sask. R. 48, 2. [Can.]. Saskatchewan államban kizárólag anyakönyvvezetők adhatnak össze párokat polgári esküvő keretében.

⁷ *Uo.* 13.

⁸ *Uo.* 3.

⁹ *Uo.* 65.

Mégis, a bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tervezett törvénymódosítások káros hatása többet nyom a latban, mint az anyakönyvvezetők személyes érdekei. Ha lehetővé válna az anyakönyvvezetők számára, hogy az összeadandó pár szexuális orientációja miatt megtagadják a közreműködésüket, az „állandósítaná a hátrányokat, és mozgósítaná az azonos neműek egybekelésének értékére vonatkozó sztereotípiákat”.¹⁰ A párhuzamos véleményt megfogalmazó bíró még tovább is ment: „az azonos nemű párok összeadásának illetően megtagadása kétségtelenül az azonos neműek kapcsolatának elítélését fejezi ki. [...] Az elutasítás [...] különösen diszkriminatív aktus, ami pszichológiai kárt okoz az elutasított pároknak, és fenntartja azokat az előítéletet és egyenlőtlenséget, amelyektől a meleg és leszbikusok oly régóta szenvednek”.¹¹

„Miután ezek az emberek fáradtságos küzdelemmel elnyerték az azonos neműek házasságához való jogot, jelentős visszalépés volna, ha a meleg és leszbikus párokat éppen azok utasítanak vissza, akiket az állam az ilyen párok összeadásával bízott meg.”

A bíróság hangsúlyozta, nem számítana az sem, ha a pár máshol is igénybe vehetné az adott közszolgáltatást. Minden ilyen érvelés „figyelmen kívül hagyja, vagy megengedhetetlen mértékben alábecsüli annak hatását, hogy egy meleg vagy leszbikus párnak az anyakönyvvezető azt mondja, hogy nem hajlandó őket összeadni”.¹² A bíróság azt is megjegyezte, hogy az okozott kár különösen súlyos lenne, mivel az elutasítás az állam nevében történne: „Miután ezek az emberek fáradtságos küzdelemmel elnyerték az azonos neműek házasságához való jogot, jelentős visszalépés volna, ha a meleg és leszbikus párokat éppen azok utasítanak vissza, akiket az állam az ilyen párok összeadásával bízott meg”.¹³

A bíróság mérlegelte azt is, hogy helyénvaló-e, ha egy állami alkalmazott ilyen igénnyel áll elő: „Azok, akik önkéntesen vállalják a hivatalt, például az anyakönyvvezetői hivatal betöltését, nem várhatják, hogy közvetlenül átalakíthatják a hivataluk és a nyilvánosság viszonyát úgy, hogy az a saját vallási vagy más természetű meggyőződésükhöz igazodjon”.¹⁴ Majd ezzel folytatta:

„Hivatali teendőik ellátása során az anyakönyvvezetők nem magánszemélyként járnak el, hanem az állam alkalmazottaiként, annak nevében, és kizárólag annak nevében. Ennek következtében egy olyan rendszer, amely a házasságkötéssel kapcsolatos közszolgáltatásokat az anyakönyvvezetők

¹⁰ Uo. 45.

¹¹ Uo. 142 (Smith, párhuzamos vélemény) (kiemelés elhagyva). A párhuzamos vélemény több okból kifolyólag is arra a következtetésre jutott, hogy a javasolt mentességek nem igazolhatók egy szabad és demokratikus társadalomban. Smith bíró többek között azt hangsúlyozta, hogy az anyakönyvvezetők lelkiismereti alapú kifogásainak méltányolása aláásná az egyházi és polgári esküvők közti megkülönböztetést, és hogy az azonos nemű kapcsolatok vallási alapú ellenzése számos kontextusban felmerülhet. Megkérdőjelezte azt is, hogy a vallási alapú kifogásokat méltányolni kell-e akkor, amikor – nézete szerint – a vallásos hit „a gyökere a legtöbb, ha nem az összes diszkriminációnak, ami a melegeket és leszbikusokat a történelem során érte.” Uo. 145.

¹² Uo. 41.

¹³ Uo. 94.

¹⁴ Uo. 97.

*személyes vallási meggyőződéseinek függvényében teszi elérhetővé [...] aláásná azt az alapelvet, hogy az állam által biztosított közszolgáltatásokat részrehajlástól és diszkriminációtól mentesen kell nyújtani.*¹⁵

Franciaország Alkotmánytanácsa hasonlóképpen elutasította a házasság egyenlőségéről szóló törvény elleni panaszt. Ebben az ügyben hét polgármester érvelt azzal, hogy az alkotmány lelkiismereti szabadságot biztosító passzusa értelmében azoknak a közalkalmazottaknak, akik kifogásolják az azonos nemű párok összeadását, vallási mentességet kellene kapniuk.¹⁶ A Franck M. ügyben a bíróság hangsúlyozta, hogy a törvényhozás „a közszolgáltatások semlegességében érdekelt”.¹⁷

Magyarországon az azonos nemű párok élettársi kapcsolata 2009-ben vált törvényessé¹⁸, és az indítványozók azon az alapon emeltek kifogást a törvény ellen, hogy az sérti az anyakönyvvezetők alkotmányosan védett lelkiismereti szabadságát, mivel elvárja tőlük az azonos nemű párok élettársi kapcsolatának bejegyzését is.¹⁹ A francia Alkotmánytanácshoz hasonlóan a magyar Alkotmánybíróság is elutasította az indítványt, azzal az érveléssel, hogy az anyakönyvvezető állami hivatalnok, akinek hivatala ellátása során semlegesnek kell maradnia.²⁰

Végül a *Ladele v. London Borough of Islington* ügyben az Egyesült Királyság Fellebbviteli Bírósága vizsgálta egy brit köztisztviselő keresetét, akinek azért szüntették meg a munkaviszonyát, mert megtagadta az azonos nemű párok élettársi kapcsolatának bejegyzését.²¹ A bíróság elutasította a felperes azon érvelését, hogy vallási meggyőződése alapján diszkriminálták, hangsúlyozva, hogy az illető „közalkalmazottként közhivatalt töltött be, ahol egy olyan, tisztán szekuláris feladat ellátását várták el tőle, amely munkájának részét képezte.”²² A bíróság arra mutatott rá, hogy feladata elvégzésének megtagadásával az illető köztisztviselő „diszkriminálta a meleg embereket a munkája során”, mégpedig a kormányzat „azon dicséretes célkitűzése ellenében [...] hogy elkerülje, vagy legalábbis minimalizálja a diszkriminációt [...] Islington (és alkalmazottai) valamint az általuk szolgált közösség tagjai között.”²³

¹⁵ Uo. 98.

¹⁶ Conseil constitutionnel [CC] 2013-353 QPC sz. határozat, 2013. október 18., 1. (Fr.). <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank/download/cc2013353qpc.pdf>

¹⁷ Uo. 10.

¹⁸ 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról.

¹⁹ 32/2010. (III. 25.) AB határozat. <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/F78D82B977A20D74C1257ADA00527EEF?OpenDocument>

²⁰ Uo. Más összefüggésben is születtek hasonló indoklások. A *Rodriguez v. City of Chicago* ügyben például az Egyesült Államok Hetedik Kerületi Fellebbviteli Bírósága elutasította annak a rendőrnek a foglalkoztatási diszkrimináció miatt benyújtott keresetét, aki vallási meggyőződésére hivatkozva kifogásolta, hogy egy abortusz-klinikát őrizzen. A keresetet azután nyújtotta be, hogy megmondták neki: vagy továbbra is őrizi a klinikát, vagy áthelyezik egy másik körzetbe. 156 F.3d 771 (1998). Figyelemre méltó az a párhuzamos vélemény, amelyik a rendőrök semlegességének fontosságát hangsúlyozza: „Az emberek tudják, hogy rendőröknek is van magánéletük – ezt mindenki tudja. Mégis, szeretném azt hinni, hogy amikor szolgálatban vannak, a magánéletüket otthon hagyják – és így a zsidó rendőrök megvédik a neonáci tüntetőket, a római katolikus rendőrök megvédik az abortusz-klinikákat, a fekete muzulmán rendőrök pedig megvédik a keresztényeket és zsidókat [...]” Uo. 779. (Posner, párhuzamos vélemény).

²¹ [2009] EWCA Civ 1357. Az ügy végül eljutott az Emberi Jogok Európai Bíróságához (EJEB), amely helybenhagyta a Fellebbviteli Bíróság döntését: *Eweida and Others v. The United Kingdom*, app nos. 48420/10, 59842/10, 51671/10 and 36516/10, 2013. január 15., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115881>. Az EJEB azzal indokolta a döntést, hogy bár az azonos nemű párok kapcsolatainak elismerése és védelmének gyakorlata Európában még alakulóban van, az Egyesült Királyság széles körű mérlegelési szabadságot élvez abban a tekintetben, hogy ezt hogyan éri el. Uo. 105. (A „széles mérlegelési szabadság” az EJEB doktrínája, amit a bíróság akkor tart szem előtt, ha az államok által hozott intézkedések „elvi szinten igazolhatóak és arányosak”. Uo. 84. Tekintve az EJEB felülvizsgálati státuszát, a doktrína azt ismeri fel, hogy az állami bíróságok, elvileg, jobban meg tudják ítélni egy jog korlátozás szükségességét. Uo.)

²² *Ladele* (lásd 21. l.), 52.

²³ Uo.

Ezek az esetek több szempontból is figyelemreméltóak:

- Számos bíróság hangsúlyozta, hogy amikor egy hivatalnok vagy köztisztviselő igényel mentességet, speciális megfontolások játszanak szerepet. A bíróságok megítélése szerint az ilyen igények alapjaiban kérdőjelezik meg az állami hivatal betöltésének fogalmát, és különösen a betöltött hivatal semlegességét. Ráadásul ilyen igénykifejezeten alássa a kérdéses törvények – ebben az esetben az egyenlőséget biztosítani hivatott törvények – által szolgáltat alapelveket.

„Önmagában annak tudata, hogy a jogi szabályozás legitimálná az ilyen típusú diszkriminációt, sérti a homoszexuális személyek méltóságát és értékességét.”

- Ezek a döntések ugyancsak kényszerítő erővel mutatnak rá arra, hogy milyen károkkal járna, ha ebben a kontextusban helye volna a vallási alapú mentességnek. A kanadai *Marriage Commissioners* ügyben hozott határozat megfogalmazása szerint: *„Legtöbbünk számára nem nehéz elképzelni azt, hogy milyen személyes sérelemmel jár az, ha egy állami hivatalnok azt mondja valakinek, hogy 'Nem segítek neked, mert fekete vagy (vagy ázsiai vagy [kanadai indián] vagy, de majd más megteszi helyettem' vagy azt, hogy 'Nem segítek neked, mert zsidó (vagy muzulmán vagy buddista [sic]), de majd más megteszi helyettem'. Azt mondani valakinek, hogy 'Nem segítek neked, mert meleg/leszbikus vagy, de majd más megteszi helyettem', semmiben sem különbözik ezektől!”²⁴ A bíróság szerint az okozott kár túlmutat az elutasítottak személyén. *„[Ennek a kárnak] az általános hatását nyilvánvalóan a melegék és leszbikusok egész közössége is megérezné, és afelől sincs kétségünk, hogy az végül begyűrűzne a melegék és leszbikusok barátainak és családjainak körébe, valamint a társadalom egészébe is.”²⁵**
- Nem vizsgálják azonban explicit módon ezekben az ügyekben azt, amikor úgymond „pult alatt” méltányolják valamely hivatalnok vagy köztisztviselő azon kérését, hogy azonos nemű párok számára ne kelljen házassági okmányokat kiadnia – vagyis amikor más hivatalnokok fennakadás nélkül biztosítják az adott közszolgáltatást, mégpe dig úgy, hogy a pár nem is értesül a megtagadás tényéről. A kanadai *Marriage Commissioners* ügy is csupán futólag érintette egy ilyen tényállás lehetőségét, megjegyezve, hogy bár ez az egyenlőség elve szempontjából viszonylag kevesebb kárral járna, nem szükségképpen lenne elegendő annak bizonyítására, *„hogy egy ilyen rendszer végső soron kiállná az alkotmányosság próbáját.”²⁶*

²⁴ *Marriage Comm'rs* (lásd 6. l.), 41.

²⁵ Uo. 96.

²⁶ Uo. 89.

Az INCLIO számára a méltányosság ilyen „pult alatt” történő gyakorlása is elfogadhatatlan, mert megkérdőjelezi a betöltött hivatal semlegességét, és a kormányzat jóváhagyásával látja el a hátrányos megkülönböztetést. Bár ez a fajta megkülönböztetés nem mindig látható azon párok számára, akik hivatalossá kívánják tenni kapcsolatukat, azok számára, akik a kifogást tevő hivatalnokkal együtt dolgoznak, látható. S valóban, a *Ladele*-esettel kapcsolatban a brit Fellebbviteli Bíróság megjegyezte, hogy legalább két meleg kolléga panaszkodott arra, hogy Ladele elutasítása sérelmes volt számukra.²⁷ Továbbá, ahogy azt a kanadai *Marriage Commissioners*-ügyben a közszolgáltatás megtagadására vonatkozó jogalkotói engedély vizsgálata során egy párhuzamos vélemény megfogalmazta, „önmagában annak tudata, hogy a jogi szabályozás legitimálná az ilyen típusú diszkriminációt, sérti a homoszexuális személyek méltóságát és értékességét.”²⁸

Amint ezek az esetek bizonyítják, a törvényeknek nem szabad teret engedniük a köztisztviselők általi diszkriminációnak, akkor sem, ha az vallási indíttatású.

²⁷ *Ladele* (lásd 21. lj.), 52.

²⁸ *Marriage Comm'rs* (lásd 6. lj.), 107. (Smith, párhuzamos vélemény).

II. Áruk és szolgáltatások forgalmazói, LGBT+ vásárlók és a lelkiismereti alapú kivételek

Nemcsak köztisztviselők szeretnék vallási alapon felmentést kapni az LGBT+ emberek elleni diszkriminációt tiltó törvények betartása alól. Lelkiismereti meggyőződésükre hivatkozva számos a nagyközönség számára nyitott üzleti vállalkozás és egyéb intézmény törekszik arra, hogy mentesüljön a szexuális irányultság és a nemi identitás alapján történő diszkriminációt tiltó törvények betartása alól. Ezek az igények gyakran jelennek meg a kapcsolatukat megünnepelni kívánó párok kiszolgálásának megtagadásában, bár nem korlátozódnak ezekre az esetekre. Ezekben az esetekben a tulajdonosok gyakran érvelnek azzal, hogy nem követelhető meg tőlük olyan tevékenységek elvégzése, amelyek elősegítik a vallásos meggyőződésükkel össze nem egyeztethető párkapcsolatok folytatását, illetve olyan színben tüntetik fel őket, mintha azokkal egyetértenének.

Az esetjogban uralkodó trend szerint ezeket az igényeket általában elutasítják, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy az LGBT+ emberek máshol is hozzájuthatnak-e az adott termékhez vagy szolgáltatáshoz. Az előző részben vizsgált esetkörhöz hasonlóan a bíróságok itt is felismerik azokat a károkat, amelyeket az egyenlőség és méltóság szenvednek el.

Az esetjogban uralkodó trend szerint ezeket az igényeket általában elutasítják, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy az LGBT+ emberek máshol is hozzájuthatnak-e az adott termékhez vagy szolgáltatáshoz.

Az egyesült királyságbeli *Bull v. Hall* ügy jól szemlélteti ezt. A Bull nevű panzió a tulajdonosok vallási meggyőződése miatt nem volt hajlandó szobát adni egy azonos nemű párnak.²⁹ A pár pert indított a panzió tulajdonosai ellen, azt állítva, hogy viselkedésük kimerítette a jogellenes hátrányos megkülönböztetés tényállását, az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága pedig helybenhagyta a pár keresetét, megállapítva, hogy bár a lelkiismereti szabadság magában foglalja a személy azon jogát, hogy meggyőződését kinyilvánítsa, e jog korlátozott azokban az esetekben, amikor az sérti mások jogait.³⁰ Ebben az esetben a Bíróság úgy érvelt, hogy a párnak „joga volt ahhoz, hogy ne érje jogellenes hátrányos megkülönböztetés.”³¹

A bíróság hangsúlyozta, hogy a tulajdonosok követeléseinek méltányolása sértené azok méltóságát, akiket elutasítottak, ugyanakkor súlyosbíthatja az LGBT+ emberek hosszú múltra visszatekintő hátrányos megkülönböztetését.³² Ahogy azt Lady Hale az ítéletében megfogalmazta:

„A homoszexuálisokat is ugyanazok a szabadságjogok és párkapcsolati formák illetik meg, mint bárki mást. Ugyanakkor nem szabad alábecsülnünk annak az évszázados diszkriminációnak, sőt

²⁹ [2013] UKSC 73, 10.

³⁰ Uo. 44.

³¹ Uo.

³² Uo. 36-37, 53.

üldöztetésnek az örökségét, ami sokfelé a világban sajnos ma is realitás [...] Ezért kell óvakodnunk annak elfogadásától, hogy a homoszexuálisokat a szállodatulajdonosok irányából érő hátrányos megkülönböztetés tiltása aránytalan korlátozása volna az utóbbiak lelkiismereti szabadságának.³³

Lady Hale azt is hozzátette, hogy a tulajdonosok „sok más módon is szabadon kinyilváníthatják vallásos meggyőződésüket”, például „a szálloda levélpapírján vagy berendezési tárgyain keresztül, bibliák és biblia-magyarító szövegek biztosításával, vagy azzal, hogy helyiségeiket helyi egyházak rendelkezésére bocsátják.”³⁴

A kanadai *Eadie v. Riverbend Bed and Breakfast* ügyben hasonló következtetésre jutott a bíróság.³⁵ Az *Eadie*-ügyben a panzió törölte egy pár foglalását, miután a tulajdonosok számára világossá vált, hogy az illetők melegek.³⁶ A pár alapjogi panaszt nyújtott be a panzió ellen, a tulajdonosok pedig a lelkiismereti szabadsághoz való alkotmányos jogukra hivatkozva igyekeztek igazolni a szolgáltatás megtagadásának törvényességét.³⁷

„[Az alpereseknek] jogukban áll szabadon azt gondolniuk, mondaniuk, hinniük, amit csak akarnak; a nekik tetsző Istenhez imádkozhatnak, és követhetik annak parancsolatait az életükben, bárhova is vezessenek azok.”

A Brit-Kolumbiai Emberi Jogi Bíróság elismerte, hogy a panzió tulajdonosainak „őszinte, személyes és alapvető vallásos meggyőződése az, hogy házasság csak férfi és nő között köthető”, illetve hogy „az ilyen házasságon kívüli nemi élet [...] bűn”, és hogy „ha megengedték volna, hogy egy azonos nemű pár egy ágyban aludjon az ő otthonukban, akkor az sértette volna viszonyukat az Úrral.”³⁸ Mindezek a megfontolások azonban mégsem jogosították fel a panzió tulajdonosait arra, hogy a szolgáltatást megtagadják.

Ítéletében a bíróság hangsúlyozta, hogy amikor a tulajdonosok beléptek az üzleti szférába, vállalták, hogy megfelelnek az üzleti szférára vonatkozó emberi jogi követelményeknek.³⁹ A bíróság szerint: „A *Riverbend*, szerepe szerint, ideiglenes szállást biztosít, mégpedig bárminemű kifejezett korlátozás nélkül, a nagyközönség egésze számára,”⁴⁰ profitorientált vállalkozásként⁴¹, „szolgáltatásait széles körben kínálva

³³ Uo. 53. Egy másik ehhez kapcsolódó brit esetet, a *McFarlane v. Relate* ügyet, az *Eweida*-üggyel összevonva tárgyalta az EJE. Itt egy terapeuta állította, hogy munkáltatója vallási alapon diszkriminálta, amikor megszüntette a munkaviszonyát, amiért nem volt hajlandó szexuális tanácsadást nyújtani azonos nemű párok számára. *Eweida* (lásd 21. l.), 34-37. Az EJE elutasította a kérelmet, és rámutatott, hogy bár a munkahely elvesztése valóban súlyos következmény, a pozíció betöltésekor a munkavállaló „tisztában volt azzal, hogy [a munkáltató] egy esélyegyenlőségi program szerint működik, és hogy az ügyfelek szexuális irányultság alapján való szűrése nem lehetséges.” Uo. 109. Az EJE hangsúlyozta a munkáltatónak az antidiszkriminációs programjának megvalósításához fűződő komoly érdekét is. Uo.

³⁴ *Bull* (lásd 29. l.), 39. Persze ezek a megnyilvánulások is eredményezhetnek diszkriminációs eljárásokat. Egy homoszexualitást elítélő propagandaanyagokat szóró panzió is teremthet olyan ellenséges környezetet, mintha a létesítmény kizárólag heteroszexuálisoktól fogadna el foglalásokat.

³⁵ 2012 BCHRT 247 [Can.].

³⁶ Uo. para. 1.

³⁷ Uo. para. 2.

³⁸ Uo. 139.

³⁹ Uo. 169.

⁴⁰ Uo. 141.

⁴¹ Uo.

olyanok számára is, akiknek meggyőződése vagy vallási nézetei eltérhetnek [a tulajdonosok] nézeteitől.”⁴² A bíróság azt is megjegyezte, hogy bár a pár „viszonylag gyorsan tudott alternatív szállást találni, és nincs bizonyíték arra, hogy permanens lelki trauma érte volna őket”, mégis „megaláztatásban és megszégyenítésben volt részük [a tulajdonosok] diszkriminatív magatartása következtében.”⁴³ A bíróság kártérítést ítélt meg a párnak „az emberi méltóságukat, érzéseiket és önbecsülésüket ért sérelem miatt.”⁴⁴

Végül pedig nemrégiben egy egyesült államokbeli bíróság utasította el egy üzleti vállalkozás védekezését, amely szerint megilleti őt a mentesség a szexuális beállítottság alapján történő diszkriminációt tiltó törvény betartása alól. Az *Elane Photography v. Willock* ügyben egy azonos nemű pár perelt be egy fotós vállalkozást hátrányos megkülönböztetés miatt, mivel az nem volt hajlandó képeket készíteni a pár eljegyzési ceremóniájáról.⁴⁵ Az Új-Mexikói Legfelsőbb Bíróság elutasította az üzlet tulajdonosainak azon érvelését, hogy a szolgáltatás nyújtása sértené a szabad vallásgyakorláshoz, illetve a szólásszabadsághoz való jogukat.⁴⁶ A legmeggyőzőbb érvelés a párhuzamos véleményben olvasható, miszerint:

„[Az alpereseknek] jogukban áll szabadon azt gondolniuk, mondaniuk, hinniük, amit csak akarnak; a nekik tetsző Istenhez imádkozhatnak, és követhetik annak parancsolatait az életükben, bárhova is vezessenek azok. [...] Ám a piac, a kereskedelem, a szállásadás szűkebb, jóval specifikusabb világában [az alpereseknek] a viselkedésüket nem hitük szerint, hanem úgy kell alakítaniuk, hogy teret engedjenek azoknak az amerikaiaknak is, akik másban hisznek.”⁴⁷

Az ezekben az ügyekben hozott bírósági döntések, csakúgy, mint azok indoklásainak jórésze, összhangban vannak az INCLC vezérelveivel. Elismerik az adott magatartást motiváló lelkiismereti megfontolások jóhiszeműségét, ugyanakkor következtetéseikben elutasítják azt az elképzelést, hogy a lelkiismereti szabadság magában foglalná azt a jogot, hogy e megfontolásokat másokra is ki lehessen terjeszteni. Figyelembe veszik, hogy milyen káros lehet az emberi méltóságára nézve az, ha valakit sajátos mivolta miatt valamely üzleti vállalkozás elutasít. Rámutatnak arra is, hogy az ilyen esetekben adott mentességek éppen annak az egyenlőségnek az elvét ásnák alá, amit a törvények szolgálni hivatottak.

Következtetéseik kialakítása során a bíróságok számos egyéb érvet is megfogalmaztak, amelyek relevánsak lehetnek az e kérdésekkel foglalkozó aktivisták és döntéshozók számára:

- Az *Eadie*-ügyben a panzió tulajdonosai fenntartották, hogy senkit sem diszkrimináltak, hiszen nekik nem a panaszosok szexuális beállítottságával volt problémájuk, hanem kizárólag csak azok szexuális magatartásával.⁴⁸ Az Emberi Jogi Bíróság elutasította ezt az érvelést: Kanada Legfelsőbb Bíróságának korábbi döntésére támaszkodva elvetette azt „az elképzelést, hogy

⁴² Uo. 142. A bíróság megjegyezte, hogy nem szeretne találgatásokba bocsátkozni arra vonatkozólag, hogy jelentett-e volna bármilyen különbséget, ha a Riverbend kizárólag keresztény ügyfelek számára lett volna nyitott. Uo. 166.

⁴³ Uo. 173.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ 309 P.3d 53 (N.M. 2013), fellebbezés elutasítva, 134 S.Ct. 1787 (2014). Ez csupán egy az Egyesült Államokban felmerült esetek között. A többiben, ahol egy virágüzlet, egy pékség és több panzió érintett, még nem született jogerős döntés.

⁴⁶ Uo. 3.

⁴⁷ Uo. 91-92. (Bosson, párhuzamos vélemény).

⁴⁸ *Eadie* (lásd 35. l.), 64.

*anélkül el lehessen ítélni egy olyan gyakorlatot, amely ennyire központi helyet foglal el egy védendő és sérülékeny kisebbség identitása szempontjából, hogy ezáltal annak tagjait ne diszkriminálnánk, megsértve őket emberi méltóságukban és személyiségükben.*⁴⁹ A bíróság rámutatott továbbá, hogy amennyiben elfogadnánk egy ilyen érvelést, a szexuális irányultság alapján történő diszkriminációt tiltó törvények „igen csekély védelmet” biztosítanak az érintetteknek.⁵⁰

- Az *Elane Photography*-ügyben egy ehhez kapcsolódó, de mégis különböző érveléssel álltak elő az indítványozók. Fenntartották, hogy a szolgáltatás megtagadása a részükről nem volt diszkriminatív jellegű, hiszen az nem a szexuális beállítottságra irányult, hanem egy olyan szertartáson való részvételre, ahol azonos neműek kapcsolatát ünneplik. Az Új-Mexikói Legfelsőbb Bíróság hasonló indoklással utasította el ezt az érvelést, mint az *Eadie*-ügyben eljáró testület: *„Ha engednénk a diszkriminációt valami olyasmivel kapcsolatban, ami ennyire szorosan kapcsolódik a szexuális beállítottsághoz, azzal alapjaiban ásnánk alá” a diszkrimináció-ellenes törvény célját.*⁵¹
- A bíróság az *Elane Photography*-ügyben elutasított egy mind gyakrabban elhangzó érvet is, miszerint mindennemű olyan szabály, amely arra kötelezi az üzleti vállalkozásokat, hogy azonos neműek házasságához nyújtsanak szolgáltatásokat, sérti a tulajdonosok önkifejezéshez való jogát, mert egy olyan tevékenység végzésére kötelezi őket, *„ami a meggyőződésükkel ellentétes pozitív üzenetet közvetít az azonos neműek házasságával kapcsolatban.”*⁵² Ítéletében a bíróság hangsúlyozta, hogy a kormányzat nem kötelezte arra az üzleti vállalkozást, hogy egy harmadik fél üzenetének célba juttatását elősegítése, legfeljebb annyiban, amennyiben a vállalkozás *„már amúgy is elősegíti harmadik felek üzeneteinek célba juttatását, szabad vállalkozóként, azon szolgáltatások részeként, amelyeket profitorientált nyilvános szolgáltatóként nyújt.”*⁵³

A bíróságok tehát elutasítják azt a különböző módokon megfogalmazott igényt, hogy a szolgáltatások megtagadása azonos nemű párok esetében igazolható, illetve nem jelent szexuális beállítottság alapján történő diszkriminációt. Az áruk és szolgáltatások forgalmazásának összefüggésében a bíróságok úgy érvelnek – és ezzel az INCLLO is egyetért –, hogy a szolgáltatásokat vallási alapon megtagadó személyeket terhelő kárhoz képest, összességében, többet nyom a latban az a kár, amit az elutasított személyek, illetve általában az LGBT+ közösség elszenvednek.

⁴⁹ Uo. 112-13. [idézve: *Trinity Western Univ. v. British Columbia Coll. of Teachers*, [2001] 1 S.C.R. 772, 69. (egy nem ezzel kapcsolatos különvéleményben)].

⁵⁰ *Eadie* (lásd 35. l.), 114. (a *Hayes v. Vancouver Police Dep't* ügyet idézve, [2005] BCHRT 590. 22.). Lásd még *Lawrence v. Texas*, 539 U.S. 567, 583 (2003) (O'Connor, párhuzamos vélemény) („Bár való igaz, hogy a [szodómiát kriminalizáló] törvény csak a magatartásra vonatkozik, a törvény által megcélzott magatartás olyan, ami szorosan összefügg a homoszexualitással. Ilyen körülmények között a texasi szodómia-törvény többet céloz pusztán magatartásnál: a meleg személyek osztályát célozza meg.”).

⁵¹ *Elane Photography* (lásd 45. l.), 16.; lásd még 17-19.

⁵² Uo. 23.

⁵³ Uo. 57.

III. Vallási jellegű intézmények, LGBT+ vásárlók és a lelkiismereti alapú kivételek

Sok esetben vallási jellegű intézmények nyitják meg kapuikat, hogy valamilyen szolgáltatást nyújtsanak a nagyközönség számára, ugyanakkor megtagadják az LGBT+ emberek kiszolgálását. Mivel ezekben az esetekben az intézmények sok szempontból üzleti vállalkozásként nyújtják az adott szolgáltatást, sokszor találkozunk hasonló bírósági indoklásokkal, mint a fent tárgyalt esetekben. Vezérelvünknek megfelelően az INCLO támogatja ezt a megközelítést, még akkor is, ha vallási jellegüknek megfelelően ezek az intézmények nyilvánvalóan egy sor vallásos érték mentén próbálnak működni.

Az ausztrál *Christian Youth Camps (CYC) v. Cobaw Community Health Services* ügy jól szemlélteti mindezt.⁵⁴ Ebben az esetben egy egyházi tulajdonban lévő ifjúsági tábor (CYC) tagadta meg a létesítmény bérbeadását egy LGBT+ ifjúsági öngyilkosság-megelőzéssel foglalkozó szervezettől; tette ezt egy olyan törvény ellenében, amely tiltja a szexuális beállítottság alapján történő hátrányos megkülönböztetést. Victoria állam legfelsőbb fellebbviteli bírósága úgy ítélte meg, hogy mivel az ifjúsági tábor kereskedelmi egységként működött, az irányadó törvény értelmében nem jogosult vallási alapú mentességre.⁵⁵

A bíróság kimondta, hogy a törvény értelmében a köz szolgálatában álló vallási jellegű intézmények még abban az esetben sem diszkriminálhatnak, ha nyilvános munkájukkal vallásos meggyőződésüket kívánják „kinyilvánítani”.⁵⁶ A bíróság elismerte, hogy a CYC „keresztény alapítóinak vallásos meggyőződése szerint járt el”,⁵⁷ ugyanakkor arra is rámutatott, hogy „sem a szervezet alapító okiratában, sem promóciós anyagaiban, sem pedig foglalkozási gyakorlatában nincsenek korlátozások arra nézve, hogy ki és milyen célból bérelheti ki a létesítményt”.⁵⁸ Másszóval a létesítmény kibérlése „minden érdeklődő” számára nyitott volt, és a CYC semmilyen vallási előírás betartását nem követelte meg az érkező csoportoktól.⁵⁹ A bíróság határozata szerint: „Egyszerűen fogalmazva a CYC önkéntesen lépett be a vendéglátói piacra, és bevállaltan kereskedelmi jelleggel vett részt abban. A CYC tevékenységei, minden lényeges aspektust figyelembe véve, nem különböztethetők meg a piac többi szereplőinek tevékenységétől”.⁶⁰ „Ilyen körülmények között” – folytatta a bíróság az indoklást – „az a tény, hogy a CYC egy vallási jellegű testület, nem igazolja, hogy mentességet kapjon a minden más szállásadóra kötelező diszkrimináció-tilalom alól”.⁶¹

A izraeli *Tal Ya'akovovich v. Yad Hashmona Guest House* ügyben hozott bírósági határozat ugyancsak arra a következtetésre jut, hogy azoknak a vallási jellegű intézményeknek, amelyek megnyitják kapuikat a nagyközönség előtt, nem szabad elutasítaniuk az LGBT+ embereket, még akkor sem, ha őszinte

⁵⁴ [2014] VSCA 75 (Austl.), <http://www.gaylawnet.com/laws/cases/14AUSCV-16AP.pdf>

⁵⁵ Uo. 156, 159. A szóban forgó törvény kétféle mentességet ismer: az egyik a „vallásos célzattal alapított” intézményekre vonatkozik, a másik pedig arra az esetre, amikor egy „adott személy diszkriminál egy másik személyt, és ez a diszkrimináció az előbbi személy szempontjából szükséges ahhoz, hogy őszinte vallásos hitének illetve meggyőződésének megfelelően tudjon cselekedni”. Uo. 160. A bíróság elvetette azt, hogy a CYC-t vallásos célzattal alapított intézménynek tekintse, ugyanakkor rámutatott, hogy a másik típusú mentesség sem vonatkozik rá, mert a hit személyes dolog, és nem véletlen, hogy a kérdéses törvény ott említi meg a társaságokat, amikor az azokra vonatkozó előírásokat tárgyalja. Uo. 162, 309-17.

⁵⁶ Uo. 262-268.

⁵⁷ Uo. 268.

⁵⁸ Uo. para. 252.

⁵⁹ Uo. para. 253.

⁶⁰ Uo. para. 269.

⁶¹ Uo.

vallásos meggyőződésük ezt diktálná. A *Tal Ya'akovovich*-ügyben egy azonos pár nemű nyújtott be diszkriminációs keresetet egy messianisztikus zsidók által üzemeltetett szövetkezet rendezvényterme ellen, amely megtagadta a létesítmény bérbeadását a pár lakodalmának lebonyolításához.⁶² A rendezvényterem vallási céljait hozta fel mentségként. A bíróság a pár javára döntött.⁶³

Ítélete indoklásában a jeruzsálemi városi bíróság hangsúlyozta, hogy a rendezvényterem „a nagyközönség számára nyújt szolgáltatásokat, vallási és világi személyeknek, zsidóknak és nem zsidóknak egyaránt”, és hogy a vállalkozás ennek megfelelően hirdette magát.⁶⁴ Tehát „[a]ttól a pillanattól fogva, hogy az alperesek megnyitották kapuikat a nagyközönség számára, nem zárhatják be azok előtt, akik megítélésük szerint nem felelnek meg annak, ahogyan ők értelmezik az Ószövetségben és Újszövetségben található előírásokat anélkül, hogy megsértenék a méltóságukat és az érzékenységüket.”⁶⁵

„[A]ttól a pillanattól fogva, hogy az alperesek megnyitották kapuikat a nagyközönség számára, nem zárhatják be azok előtt, akik megítélésük szerint nem felelnek meg annak, ahogyan ők értelmezik az Ószövetségben és Újszövetségben található előírásokat anélkül, hogy megsértenék a méltóságukat és az érzékenységüket.”

Az egyes bíróságoknak ebben az esetkörben hozott döntései ugyanakkor távolról sem egyöntetűek. A *St. Margaret's Children and Family Care Society v. Office of the Scottish Charity Regulator* ügyben például a skót karitatív szervezetek fellebbviteli testülete [*Scottish Charity Appeals Panel*] megsemmisítette a skót karitatív tevékenységet szabályozó szervezetek egy korábbi rendeletét. A korábbi rendelet szerint egy katolikus örökbefogadási ügynökségnek – ahhoz, hogy karitatív státuszát megtartsa – módosítania kellett volna eljárásain és gyakorlatain annak érdekében, hogy minden tekintetben megfeleljen az egyenlőségről szóló törvényeknek, és véget kellett volna vetnie a potenciális örökbefogadó szülővel szembeni, szexuális orientáción alapuló diszkriminációnak.⁶⁶ A fellebbviteli testület hangsúlyozta, hogy bár az ügynökség valóban hátrányosan különböztetett meg azonos nemű párokat,⁶⁷ azok más örökbefogadási ügynökségekhez is fordulhattak, ugyanakkor igénybe vehették az ügynökség által nyújtott többi karitatív szolgáltatást is.⁶⁸ A testület úgy találta továbbá, hogy az örökbefogadási

⁶² CS 5901/09 *Tal Ya'akovovich v. Yad Hashmona Guest House*, [2012] (Israel) (a határozat szövege a szerzőnél elérhető).

⁶³ Uo. 34.

⁶⁴ Uo. 32. A bíróság azt is megállapította, hogy „a rendezvényterem nem teszi nyilvánvalóvá, hogy vallásos jelleggel bír, sőt inkább hallgat arról, hogy a tulajdonosok messiási zsidók.” Uo. 33.

⁶⁵ Uo. 35.

⁶⁶ [2014] SCAP 02/13 (Scot.) 70. o. <http://www.scap.gov.uk/pdf/Saint%20Margarets%20Children%20and%20Family%20Care%20Society.pdf>

⁶⁷ Uo. 56.

⁶⁸ Uo. 27.

ügynökség nem folytathatná tevékenységét a katolikus egyház támogatása nélkül, és arra a következtetésre jutott, hogy egy ilyen eredmény nem állna arányban a diszkrimináció által okozott kárral.⁶⁹

Az INCLC azokat az ítéleteket tekinti helytállóknak, melyek értelmében minden más társadalmi szervezethez hasonlóan a vallási jellegű szervezeteknek is be kell tartaniuk a nyilvános szabályokat, amikor megnyitják kapuikat a nagyközönség előtt. Hiszen amikor például kollégiumi szobákat kiadásra kínálnak, nem különböznek lényegesen a panzióktól és más üzleti vállalkozásoktól.

⁶⁹ Uo. 65.

IV. Egyházi és vallási jellegű intézmények, LGBT+ alkalmazottak és a foglalkoztatás lelkiismereti alapon történő megtagadása

Az esetjog egy másik alakulóban lévő területét az egyházi és vallási jellegű intézmények ellen munkahelyi diszkrimináció miatt benyújtott keresetek képezik. Ezek az intézmények elismerten szabadon dönthetnek a papi feladatokat ellátó személyek, illetve a hittételeket más módon tanítók foglalkoztatását illetően. Vita az intézményben dolgozó többi alkalmazottal kapcsolatban merül fel. Az ilyen intézményeknek gyakran hagyják, hogy saját vallásuk követőinek soraiból vegyenek fel alkalmazottakat, de kérdés, hogy ez a gyakorlat meddig mehet el: jogában áll-e az intézményeknek, hogy csak olyanokat foglalkoztassanak, akik megítélésük szerint az intézmény előírásainak megfelelően élik az életüket, még abban az esetben is, ha ez az LGBT+ emberek elleni diszkriminációval jár? Az INCLIO szerint a nem hitéleti jellegű feladatok ellátása körében a vallási előírások nem indokolják az egyenlő bánásmódról szóló törvények alóli mentességet.

Az INCLIO szerint a nem hitéleti jellegű feladatok ellátása körében a vallási előírások nem indokolják az egyenlő bánásmódról szóló törvények alóli mentességet.

A kanadai *Ontario Human Rights Commission v. Christian Horizons* pert egy nő indította, akit munkáltatói lesbikus mivolta miatt diszkrimináltak. Az illető kisegítő munkatársként dolgozott a Christian Horizons nevű keresztény szociális szolgáltató szervezetnél.⁷⁰ Az ontarioi bíróság a nőnek adott igazat, elutasítva a szervezet azon védekezését, hogy vallási elkötelezettsége értelmében jóhiszemű alkalmazási követelmény az adott pozíciót betöltő személy felé, hogy tartózkodjon az azonos neműekkel folytatott párkapcsolatoktól.⁷¹ A bíróság elismerte, hogy „*a Christian Horizons a lakóotthonait [...] egyértelműen keresztényi küldetésének részeként üzemelteti, mintegy Jézus Krisztus példáját követve azáltal, hogy segít a rászorulóknak.*”⁷² A bíróság azt is megjegyezte, hogy „*a szervezet ténylegesen a saját hitvallása szerint megválogatott emberek érdekei iránt elkötelezett, és eredményesen szolgálja a lakóotthonaiban élő, fejlődési rendellenességekkel küzdő emberek, illetve családjaik javát.*”⁷³

A bíróság ugyanakkor elutasította a szervezet azon érvelését, miszerint „*a segítő munkatársak által végzett munkát is áthatja a vallásos szellemiség, ezért a keresztény tanítás és a munka végzésének módja semmilyen értelemben sem különíthető el egymástól.*”⁷⁴ A bíróság szerint „*a bentlakók segítése az étkezésben, mosakodásban, vécéhasználatában, illetve a sétákra, találkozókra való elkísérésük [...] egyáltalán nem*

⁷⁰ [2010] ONSC 2105 (Can.) 11.

⁷¹ Uo. 105. (kijelentve, hogy bár „*lehetséges, hogy a Christian Horizons' perspektívájából egy segítő munkatárs feladatköre vallásos jellegű, [...] semmi olyat nem látunk a foglalkoztatás természetét illetően, ami miatt szükséges elvárás lehetne, hogy a segítő munkatársak ne folytassanak párkapcsolatot azonos neműekkel.*”)

⁷² Uo. 75.

⁷³ Uo. 77.

⁷⁴ Uo. 93.

követeli meg a segítő munkatársaktól, hogy megfeleljenek egy olyan életvitelnek, amely kizárja az azonos neműekkel folytatott párkapcsolatokat.”⁷⁵

A dél-afrikai *Strydom v. Nederduitse* ügyben hozott döntés szerint még egy vallási intézménynek is be kell tartania az irányadó foglalkoztatási törvényeket, amennyiben a kérdéses alkalmazott nem lelkeszi feladatokat lát el. A *Strydom*-ügyben egy egyházi alkalmazásban dolgozó zenetanár nyújtott be keresetet, miután homoszexuális mivolta miatt megszüntették a munkaviszonyát.⁷⁶ Az alperes azzal védekezett, hogy *„a munkavállaló a homoszexuális életvitel miatt nem tudott volna példát mutatni a keresztényi életre.”⁷⁷* A Dél-Afrikai Esélyegyenlőségi Bíróság elutasította ezt az érvelést, megállapítva, hogy *„szemernyi bizonyíték sem merült fel arra vonatkozóan, hogy [az alkalmazottnak] keresztény hittételeket kellett volna tanítania.”⁷⁸* A bíróság arra sem talált bizonyítékot, hogy a panaszos *„keresztény példaképként”* fellépve *„kívánta volna befolyásolni akár a diákokat, akár az egyház valamely más tagját.”⁷⁹* Végül a bíróság azt is leszögezte, hogy a tanár *„elkötelezettsége a [keresztény] értékek iránt sosem kérdőjeleződött meg [...] vallásos elkötelezettségét csak akkor kérdőjelezték meg, amikor kiderült, hogy homoszexuális kapcsolatban él.”⁸⁰*

Ezen a területen az esetjog tehát még igencsak alakulófélben van, és nincs megállapodott konszenzus. A törvények tiszteletben tartják az intézmények ahhoz való jogát, hogy az érdemi lelkeszi feladatok ellátásával kapcsolatos alapvető döntéseiket meghozzák. Ám ahogy azt a fent bemutatott esetek is illusztrálják, más pozíciók esetén a bíróságok esetenként elismerik, hogy a lelkiismereti szabadsággal és az egyenlőséggel kapcsolatos megfontolások különböző súllyal esnek a latba. Ebben az esetkörben – az itt tárgyalt többi esetkörhöz hasonlóan – a bíróságok elismerik azt a kárt, amit a diszkrimináció áldozatai elszenvednek, illetve azt, amit a diszkrimináció a jogegyenlőségre nézve jelent.

A foglalkoztatás kontextusában vagyoni kár és az emberi méltóságot érő kár egyaránt jelentkezik. Így a *Christian Horizons*-ügyben eljáró ontarioi bíróság mind a foglalkoztatás elvesztéséért, mind a *„lelki gyötrelém szándékos és gondatlan okozásáért”* kártérítést ítelt meg.⁸¹ A *Strydom*-ügyben is kártérítést ítelt meg az esélyegyenlőségi bíróság *„a panaszos méltóságának megsértéséért, valamint érzelmi és pszichológiai szenvedés okozásáért.”⁸²* Felismerve, hogy ilyen típusú ügyben kártérítésre azelőtt nem volt közvetlen precedens, a bíróság azzal indokolta a kártérítést, hogy megismételte a Dél-Afrikai Legfelsőbb Bíróság tagjának, Sachs bírónak egy korábbi döntéssel kapcsolatban mondott előrelátó szavait:

„Azért büntetni embereket, hogy kik és mik ők, mélységes tiszteletlenség az emberi személyiséggel szemben, és sérti az egyenlőség eszméjét. Az egyenlőség eszméje a különbségektől független egyenlő figyelmet és tiszteletet jelent. [...] Legalább annyit magában kell foglalnia, hogy a másság nem lehet az alapja a kirekesztésnek, a marginalizációnak, a megbélyegzésnek. Legteljesebb formájában pedig annak a vitalitásnak az ünneplését jelenti, amivel a különbségek gazdagítják a társadalmakat.”⁸³

⁷⁵ Uo. 104.

⁷⁶ 2009 (4) SA 510 (Equality Court) (S. Afr.), 1.

⁷⁷ Uo. 21.

⁷⁸ Uo. 17.

⁷⁹ Uo. 22.

⁸⁰ Uo. 18.

⁸¹ *Christian Horizons* (lásd 70. l.), 19, 111-12.

⁸² *Strydom* (lásd 76. l.), 37.

⁸³ Uo. 35. [idézett ügy: *Minister of Home Affairs v. Fourie*, 2006 (1) SA 524 (CC), 60. (S. Afr.)].

V. Konklúziók és ajánlások

Ahogy azt a fenti elemzés is mutatja, a szolgáltatások lelkiismereti alapú megtagadása és az LGBT+ jogok területén vizsgált bírósági döntések jobbra egységesebbek annak megítélésében, hogy miként kell mérlegelni a szabad vallásgyakorlás elé az egyenlőséget biztosítani hivatott törvények által emelt korlátozásokat. Általánosságban elmondható, hogy a bíróságok elismerik a vallási meggyőződések őszinteségét, ugyanakkor tisztában vannak azzal is, hogy az egyenlőséget biztosítani hivatott törvények alóli mentesség milyen kárt okozhat, és arra a következtetésre jutnak, hogy az állami alkalmazottak, a nyilvánosan elérhető szolgáltatások és a nem lelkesítő tevékenységet igénylő foglalkoztatás eseteiben ez a kár túl súlyos lenne ahhoz, hogy a mentességi kérelmeket jóvá lehessen hagyni.

A történet persze még távolról sem ért véget. Néhány országban, például az Egyesült Államokban is, az ítélkezési gyakorlat ezen a területen csak most van alakulóban, mert az LGBT+ emberek jogainak védelme még újdonságnak számít, vagy éppenséggel teljesen hiányzik. Más országokban a kérdések még csak mostanában kezdenek körvonalazódni – Kenyában a Legfelsőbb Bíróság például csak idén rendelte el, hogy a nonprofit szervezetek való kapcsolatokért felelős kormányhivatal, amely korábban erkölcsi megfontolások alapján ezt megtagadta, regisztráljon egy melegjogi szervezetet.⁸⁴ Az INCLC hisz abban, hogy ezekben az országokban az itt tárgyalt ügyek fontos útmutatást adhatnak.

Általánosságban elmondható, hogy a bíróságok elismerik a vallási meggyőződések őszinteségét, ugyanakkor tisztában vannak azzal is, hogy az egyenlőséget biztosítani hivatott törvények alóli mentesség milyen kárt okozhat, és arra a következtetésre jutnak, hogy az állami alkalmazottak, a nyilvánosan elérhető szolgáltatások és a nem lelkesítő tevékenységet igénylő foglalkoztatás eseteiben ez a kár túl súlyos lenne ahhoz, hogy a mentességi kérelmeket jóvá lehessen hagyni.

Az INCLC továbbá az alábbi javaslatokat teszi a lelkiismereti szabadságból és az LGBT+ jogokból fakadó, egymással versengő igények kiegyensúlyozására:

Vallási jellegű igények:

- A hit és a vallási előírások betartása mélységesen személyes ügy. A lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos igényeket nem a vallásos meggyőződés tartalma vagy az egymással versengő vallásos értelmezések fényében kell vizsgálni, hanem a meggyőződés őszintesége alapján.

⁸⁴ *Eric Gitari v. Non-Governmental Organisations Co-ordination Board*, (2015) (Kenya) <http://kenyalaw.org/caselaw/cases/view/108412/>

Köztisztviselők:

- Az állami hivatalnokoknak semlegesen kell a jogot alkalmazniuk és kikényszeríteniük.
- Nem lehet eltekinteni attól, hogy milyen mértékben sérti az emberi méltóságot az, ha a köztisztviselők megtagadják az LGBT+ emberektől a szolgálataikat. Tekintettel arra, hogy a szolgálatot megtagadó személy az állam nevében cselekszik, márpedig pont az állam az, amelynek mindenkit egyenlő módon kell kezelnie, az okozott kár itt a lehető legsúlyosabb.
- Figyelembe kell venni azokat a szélesebb értelemben vett károkat is, amelyeket az LGBT+ emberek kiszolgáltatásának megtagadása a társadalom egészének okoznak. Ezt a kárt is csak súlyosbítja az a tény, hogy a szolgálatot megtagadó személy az állam nevében jár el.

Áruk és szolgáltatások forgalmazói:

- A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó intézmények – függetlenül attól, hogy profitorientált, nonprofit vagy vallási jellegű intézményekről beszélünk – nem mentesülhetnek a diszkrimináció-ellenes törvények betartása alól, még akkor sem, ha a kiszolgáltatás megtagadása vallási okokból történik.
- Figyelembe kell venni az abból fakadó kárt, hogy a nagyközönség számára nyitva álló üzletek vagy más intézmények tagadják meg a kiszolgáltatást diszkriminatív módon, akkor is, ha ez vallási alapon történik. Az elutasítottaknak, illetve általában a társadalomnak okozott kár nem hárul el csupán azért, mert az illető máshol is hozzájuthat az adott kiszolgáltatáshoz.
- Utasítsuk el az olyan érveléseket, amelyek az azonos neműek házasságának vagy intim szférájának megtagadásán keresztül próbálják igazolni a szexuális irányultságon alapuló diszkriminációt.

Egyházi és vallási elkötelezettségű munkáltatók:

- A jognak tiszteletben kell tartania a vallási intézmények ahhoz való jogát, hogy a lelkesítő munkakörök betöltésénél saját vallási elveiknek megfelelő döntéseket hozhassanak.
- Ragaszkodni kell ahhoz, hogy azok a törvények, amelyek lehetővé teszik az egyházi és vallási jellegű intézmények számára az azonos vallásúak előnyben részesítését valamely munkahely betöltésekor, nem indokolhatják az LGBT+ emberek és más védett csoportok hátrányos megkülönböztetését, amennyiben nem hitéleti jellegű munkakörökről van szó.

LELKIISMERETI SZABADSÁG ÉS REPRODUKCIÓS JOGOK

A lelkiismereti szabadság és a reprodukciós jogok versengése tárgyában a bíróságok eddig jóval változatosabb döntéseket hoztak, mint a lelkiismereti szabadság és az LGBT+ jogok területén. Ugyanakkor elmondható, hogy a kérdéskörrel kapcsolatos esetjog, terjedelmét és hatáskörét tekintve, a mai napig igencsak limitált. Ez részben arra vezethető vissza, hogy meglehetősen kevés törvény kívánja meg explicit módon a reprodukciós egészségügyi szolgáltatások biztosítását, és kevés olyan helyzet van, amiben e követelmény megjelenik. Ebből kifolyólag a mentesség, illetve a méltányosság iránt is kevesebb igény merül fel. Az esetjog ezen a területen még nem foglalkozik számottevő mértékben a hátrányos megkülönböztetéssel, a megbélyegzéssel és az emberi méltóság megsértésével.

A következő részben bemutatott esetek három fő módját mutatják be annak, ahogy a lelkiismereti szabadsággal illetve a reprodukciós jogokkal kapcsolatos igények közötti ütközési pontok megjelennek. Az első az, amikor intézmények, például kórházak, vallási alapon mentességre formálnak igényt fennálló kötelezettségeik teljesítése alól; másodsorban, amikor egészségügyi szakemberek formálnak jogot arra, hogy vallásos meggyőződésükre hivatkozva megtagadják egy adott szolgáltatás nyújtását – legyen szó abortuszról vagy fogamzásgátlásról; végül, amikor magánszemélyek szeretnének mentesülni valamilyen feladat ellátása alól, amely hitük szerint olyan egészségügyi ellátást segít elő, amit ők elutasítanak.

Ahogy azt a most következő részben is látni fogjuk, számos ügy rávilágít olyan alapelvekre, amelyeket az INCLC szerint a jövőbeli bírósági döntések során figyelembe kellene venni. Először is, az olyan intézményeknek, mint a kórházak, nem lenne szabad bárminemű mentességet biztosítani – hasonlóan az üzleti vállalkozásokhoz és más olyan szervezetekhez, amelyeket az előző részben tárgyaltunk. Másodsorban, minimális elvárásnak kellene lennie, hogy a reprodukciós egészségügyi szolgáltatások nyújtását kifogásoló egyének méltányossági kérelmét ne vegyék figyelembe olyan esetekben, amikor az az életre vagy egészségre nézve ártalmas lenne. Harmadszor pedig, a mentesség azokban az esetekben sem elfogadható, amikor egyének olyan feladatok ellátását tagadják meg, amelyek szerintük megkönnyítik az abortusz vagy a fogamzásgátlás nyújtását, vagy az azokhoz való hozzáférést. A magatartás és a szolgáltatás között gyenge a kapcsolat, miközben az azt igazoló elmélet túlságosan tág – az okozott kár pedig számottevő.

Az I-III. pontok az aktuális esetjogi fejleményeket vizsgálják ezen a három területen, kiemelve az általunk követendőnek tartott érveléseket. A IV. pont konklúziókat és ajánlásokat fogalmaz meg az ezekkel a kérdésekkel foglalkozó aktivisták és a jogalkotók számára. Az előző részhez hasonlóan az ajánlások itt is azt a központi elvet követik, hogy a lelkiismereti szabadság nem foglalja magában a mások jogainak megsértéséhez való jogot.

I. Intézmények, reprodukciós jogok és a szolgáltatások lelkiismereti alapon történő megtagadása

A lelkiismereti szabadság és a reprodukciós jogok területén versengő igények azon intézmények vonatkozásában merülnek fel, amelyek vallási alapon kifogásolják a számukra reprodukciós egészségügyi szolgáltatások biztosítását előíró törvények betartását. Az INCLLO által támogatott bírósági döntések elutasítják, hogy mentességet adjanak ebben az összefüggésben, ellenkező esetben ugyanis jelentős volna az okozott kár. Ezek az esetek hasonlóak azokhoz az előző részben vizsgált esetekhez, amelyekben a bíróságok megtagadták a mentesség megítélését azoktól az intézményektől, amelyek bár nyilvános szolgáltatásokat nyújtanak, vallási okokból meg akarták tagadni az LMBT+ emberek kiszolgálását.

„[A vallási alapú mentesség] harmadik személyek számára is súlyos következményeket okozhat vagy idézhet elő. A szolgáltatások lelkiismereti alapon történő megtagadását éppen ezért lehetetlen olyan jogként értelmezni, amely csak azokat érinti, akik gyakorolják azt.”

Az egyik ilyen eset a kolumbiai Alkotmánybíróság T-388/09 sz. határozata.⁸⁵ Itt a szolgáltatások lelkiismereti okokból történő megtagadásával kapcsolatos korábbi döntéseire⁸⁶ építve a bíróság tág értelmezési keretrendszerrel vázolt föl a reprodukciós egészségügyi ellátás vallási alapon történő megtagadásának elemzéséhez.⁸⁷ A bíróság elismerte „a szabad vallásgyakorlás, a lelkiismeret és gondolat szabadsága, valamint a véleménynyilvánítás szabadsága védelmének fontosságát”,⁸⁸ ugyanakkor rámutatott azok korlátaira is:

„[A vallási alapú mentesség] harmadik felek számára is súlyos következményeket okozhat vagy idézhet elő. A szolgáltatások lelkiismereti alapon történő megtagadását éppen ezért lehetetlen olyan jogként értelmezni, amely csak azokat érinti, akik gyakorolják azt. Amikor valaki lelkiismereti okokból tagad meg valamely szolgáltatást, azzal szükségszerűen megszegi a törvény által előírt kötelezettségeit. [...]

⁸⁵ Corte Constitucional [CC] [Alkotmánybíróság], 2009. május 28., *Sentencia T-388/09* (Colom.) <http://www.corteconstitucional.gov.co/relatoria/2009/T-388-09.htm> (spanyolul). Angol nyelvű kivonatok: 'Sentencia T-388/2009: Excerpts from the Colombian Constitutional Court Decision', *O'Neill Institute Report on Conscientious Objection and Abortion*, 25, 25-57. o. (2014) <http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/research/documents/WLWT-388-09English-FINAL.pdf>

⁸⁶ Corte Constitucional [CC] [Alkotmánybíróság], 2006. május 10., *Sentencia C-355/06*, 10.1 § (Colom.) <http://www.corteconstitucional.gov.co/relatoria/2006/C-355-06.htm> (spanyolul). Angol nyelvű kivonatokért lásd: Women's Link Worldwide: 'Excerpts of the Constitutional Court's Ruling that Liberalized Abortion in Colombia', 15 (29) *Reproductive Health Matters*, 160, 160-162. o. (2007) <http://www.jstor.org/stable/25475303> Lásd még: Corte Constitucional [CC] [Alkotmánybíróság], Feb. 28, 2008, *Sentencia T-209/08* (Colom.) <http://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/10/T-209-08-Colombia-2008.pdf> (spanyolul)

⁸⁷ *Sentencia T-388/09* (lásd 85. l.), 5.2. § (és az azon belül vizsgált T-209/08 sz. ügyet). A T-388/09 sz. határozatában a bíróság elutasította egy bíró azon állítását, hogy joga van lelkiismereti alapon megtagadni az abortusz hatósági engedélyezésének végrehajtását. A bíróság megállapította: „Megengedhetetlen, hogy valaki, aki állami hatóságként jár el, lelkiismereti alapon kifogást emeljen.” Uo. A Bíróság indoklása szerint „egy bírósági alkalmazott döntése nem annak szabad akaratából történik [...] az [ő] elsődleges feladata az, hogy alkalmazza a törvényt”. Uo. 5.3. § Ebből a szempontból az indoklás összhangban áll azokkal az előző részben tárgyalt ügyekkel, amelyek a házasságok bejegyzésével megbízott köztisztviselők lelkiismereti alapú kifogásait vizsgálták.

⁸⁸ *Sentencia T-388/09*, 5.1. § Angolul lásd: 'Excerpts', *O'Neill Institute*, 37. o.

*A kérdés ekkor már az, hogy mik a szolgáltatás lelkiismereti alapú megtagadásának korlátai – még ha az első ránézésre igazolható is – azon negatív következmények tudatában, amelyekkel azok a harmadik személyek jogaira nézve járhatnak.*⁸⁹

Azon intézmények igényeire reagálva, amelyek nem hajlandóak elvégezni a törvény által lehetővé tett abortuszt – jelen esetben olyan kórházakéira, amelyek az államilag finanszírozott egészségügyi rendszeren belül működnek – a bíróság első és legfontosabb érvként azt hozta fel, hogy „*jogi személyiségeknek nem áll jogukban a szolgáltatás lelkiismereti alapon történő megtagadása*”, mivel ők nem élhetnek át „*belsőleges és mélyen gyökerező meggyőződéseket*.”⁹⁰ Az intézmények vezetőségének ezért nem szabad „*egyéni alkalmazottaik szabadságát korlátozniuk azáltal, hogy ilyen megszorító jellegű szempontok figyelembe vételét kényszerítik rájuk*.”⁹¹

Bár különböző intézmények lelkiismereti alapú igényeinek vizsgálata során a bíróság a következményeket nem elsősorban a páciensek szempontjából vizsgálta, az ítéletet áthatja az aggodalom a nőket érő sérelmek miatt, ha az abortuszt lelkiismereti alapon kifogásolók kérelmeit méltányolnák. A bíróság többek között megemlíti a nők egészségét, valamint „*az élethez, a nemi és reprodukciós egészséghez, a személyes integritáshoz, valamint a személyes méltósághoz való alapvető alkotmányos jogokat is*.”⁹²

A francia Alkotmánytanács ugyancsak vizsgált egy hasonló ügyet, és hasonló következtetésekre jutott.⁹³ A 2001-446 sz. határozat a Terhesség önkéntes megszakítását (abortuszt) és a fogamzásgátlást szabályzó törvénnyel szemben benyújtott alkotmányjogi panaszt vizsgálta. Ez a törvény többek között hatályon kívül helyezte a francia közegészségügyi kódex azon rendelkezéseit, amelyek az „*egészségügyi intézmények osztályvezetőinek engedélyezte, hogy osztályukon megtiltsák az abortuszok végzését*.”⁹⁴ A bíróság hatályban tartotta az új törvényi szabályozást.⁹⁵ A kolumbiai alkotmánybírósághoz hasonlóan a francia Alkotmánytanács is azzal érvelt, hogy bár egy osztályvezetőnek vannak bizonyos jogai a szabad döntéshozatal területén, ez nem akadályozhat meg egy egész kórházi osztályt a szolgáltatás nyújtásában, mert az „*a többi alatta dolgozó orvos és egészségügyi személyzet [lelkiismereti meggyőződésének] rovására történne*.”⁹⁶

A bíróságok legalább két másik esetben elutasították gyógyszerárak azon kérését, hogy mentesülhessenek az orvosok által felírt receptek kiadása alól. A gyógyszerárak mindkét esetben vallási alapon tagadták meg a fogamzásgátlók nyújtását. A *Pichon v. France* ügyben⁹⁷ az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) elismerte azt az ismerős és fontos alapelvet, hogy a szabad vallásgyakorlás együtt jár a vallásos önkifejezés szabadságával, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (az Európai Emberi Jogi Egyezmény) „*nem minden*

⁸⁹ *Sentencia T-388/09*, 5.1. § Angolul lásd: 'Excerpts', *O'Neill Institute*, 39. o.

⁹⁰ *Sentencia T-388/09*, 5.2. § Angolul lásd: 'Excerpts', *O'Neill Institute*, 44. o.

⁹¹ *Uo.*

⁹² *Sentencia T-388/09*, 5.1. § Angolul lásd: 'Excerpts', *O'Neill Institute*, 42. o.

⁹³ Conseil Constitutionnel [CC] [Constitutional Council] no. 2001-446 DC, 2001. június 27. (Fr.) http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/a2001446dc.pdf

⁹⁴ *Uo.* 11.

⁹⁵ *Uo.* 17.

⁹⁶ *Uo.* 15.

⁹⁷ *Pichon and Sajous v. France*, app. no. 49853/99., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22644>

esetben garantálja, hogy valaki nyilvánosan is vallásos meggyőződése szerint cselekedjen.⁹⁸ A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy „mindaddig, amíg a fogamzásgátlók árusítása legális, és orvosi rendelvényre kizárólag gyógyszertárakban kaphatók, a kérelmezők nem részesíthetik előnyben saját vallásos meggyőződésüket, illetve nem erőltethetik azt másokra a kérdéses termékek árusítása megtagadásának igazolása gyanánt.”⁹⁹ Az Egyesült Államokban a bíróság a Stormans, Inc. v. Wiesman ügyben elutasította azt az elképzelést, hogy a kormány egy gyógyszertár kifogásait úgy méltányolhatná, hogy hagyja a páciensek más gyógyszertárakhoz való irányítását, rámutatva arra, hogy az átirányítás késedelemmel járna, és „szégyenérzetet kelthet a páciensekben.”¹⁰⁰

„Mindaddig, amíg a fogamzásgátlók árusítása legális, és orvosi rendelvényre kizárólag gyógyszertárakban kaphatók, a kérelmezők nem részesíthetik előnyben saját vallásos meggyőződésüket, illetve nem erőltethetik azt másokra a kérdéses termékek árusítása megtagadásának igazolása gyanánt.”

Ám nem minden bíróság ért egyet ezzel. Az *Imbong v. Ochoa* ügyben például a Fülöp-szigetek Legfelső Bírósága úgy ítélkezett, hogy az intézmények számára adott mentesség semmiben sem különbözik az egyéneknek adott mentességtől.¹⁰¹ Így egyúttal meg is semmisítette a vizsgált törvény azon részeit, amelyek a reprodukciós egészségügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos információk nyújtásának megtagadása esetén „a nem szülészetre specializálódott kórházak, az egyházi szervezetek által üzemeltetett kórházak és az egészségügyi szolgáltatók esetében”¹⁰² előírja az egyéb szolgáltatóhoz való átirányítást. A bíróság ugyancsak megsemmisítette az egyénekre vonatkozó hasonló előírásokat.¹⁰³ A felmerülő jogsérelmet illetően a bíróság csak annyit jegyzett meg, hogy „a nők egészségügyi problémáival továbbra is foglalkozhatnak más olyan szakemberek, akik készségesen és kellően motiváltan biztosítják a kérdéses egészségügyi szolgáltatásokat.”¹⁰⁴

Van még egy eset, ami szót érdemel, igaz a kontextus igencsak különböző – ez pedig a *Burwell v. Hobby Lobby Stores, Inc.* ügy. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága méltányolta egy profitorientált

⁹⁸ *Uo.*

⁹⁹ *Uo.*

¹⁰⁰ Nos. 12–35221, 12–35223, --- F.3d ---, 2015 WL 4478084, at *7 (9th Cir. 2015. július 23.). Más bíróságok ezzel ellentétes következtetésekre jutottak: egy Illinois állambeli fellebbviteli bíróság például hozzájárult, hogy egy gyógyszertár mentesülhessen a születésszabályozást előíró receptek teljesítésétől. Indoklásában a bíróság egy, az egészségügyi alkalmazottak lelkiismereti alapú kifogásait illetően széles körű védelmet biztosító állami jogszabályra hivatkozott. *Morr-Fitz, Inc. v. Quinn*, 976 N.E.2d 1160 (Ill. App. 4th Ct. 2012).

¹⁰¹ *Imbong v. Ochoa*, G.R. No. 204819, 74 (S.C., 2014. április 8.) (Phil.) <http://sc.judiciary.gov.ph/pdf/web/viewer.html?file=/jurisprudence/2014/april2014/204819.pdf>

¹⁰² *Uo.*

¹⁰³ *Uo.* 72.

¹⁰⁴ *Uo.* 78.

üzleti vállalkozás mentességi kérelmét egy olyan szabályozás betartása alól, amely megkövetelte tőle, hogy az alkalmazottakra kötött egészségbiztosítások a fogamzásgátlók biztosítását is lefedjék.¹⁰⁵ Több tényező is befolyásolta a döntést: a bíróság alkalmazta a szabad vallásgyakorlást védő jogszabályt;¹⁰⁶ a vállalkozás zártkörű volt (magyarul nem volt nyitott a nagyközönség számára);¹⁰⁷ ugyanakkor a bíróság meg volt győződve arról, hogy az alkalmazottak továbbra is fennakadás nélkül juthatnak a kérdéses biztosításhoz.¹⁰⁸

A fenti ügyekben hozott eltérő ítéletek jórészt a következő két kérdés eltérő magyarázataira vezethetőek vissza: egyfelől, egy intézmény érvényesíthet-e lelkiismereti alapú kifogást; másfelől, egy intézmény mentességi kérelmének méltányolása okoz-e jogsérelmet valakinek. Ez utóbbi az, ami jelentésünk szempontjából igazán lényeges. Az lehetséges kár elemzésekor a következőket érdemes megfontolni:

- Az okozott kárról az eseteknek ebben a csoportjában ritkán esik szó. Az előző részben tárgyalt, LGBT+ jogokkal kapcsolatos esetektől eltérően a reprodukciós jogokat érintő ügyek nem szentelnek kiemelt figyelmet a méltóság és az egyenlőség kérdéseinek. Pedig kívánatos lenne, mert a reprodukciós jogok központi szerepet töltenek be a nők egyenlősége és egészsége szempontjából.
- Még a potenciális egészségkárosításról vagy az ellátáshoz való hozzáférésről is igen kevés szó esik. A francia Alkotmánytanács döntése például csak egy utalást tartalmaz ezzel kapcsolatban, és az is igen burkolt.¹⁰⁹ A Fülöp-szigeteki esetben sem vizsgálta komolyan a bíróság a mentesség megadása által okozott lehetséges kárt. A Fülöp-szigetek Legfelsőbb Bírósága kimondta, hogy ha a szolgáltatásokat lelkiismereti okokból megtagadók mentességet kaphatnak a jogszabályok betartása alól, más szakemberek is elláthatják a kérdéses feladatokat. Azt azonban nem vizsgálta meg a bíróság, hogy a nők hogyan találnának alternatív szolgáltatókat, és hogy ilyen szolgáltatók ténylegesen rendelkezésre állnak-e.

Néhány közelmúltbeli ügy azonban rávilágít annak ártalmosságára, amikor intézmények próbálják vallásos meggyőződésüket érvényesíteni.

Néhány közelmúltbeli ügy azonban rávilágít annak ártalmosságára, amikor intézmények próbálják vallásos meggyőződésüket érvényesíteni. Az egyesült államokbeli *Means v. United States Conference of Catholic Bishops* ügyben egy nő perelt gondatlanság miatt, azt állítva, hogy veszélybe került az egészsége, amikor a katolikus kórház, ahol vetélés miatt kért ellátást, megtagadta tőle a tájékoztatást

¹⁰⁵ 134 S. Ct. 2751 (2014).

¹⁰⁶ *Uo.* 2760.

¹⁰⁷ *Uo.* 2774.

¹⁰⁸ *Uo.* 2786. (Kennedy, párhuzamos vélemény).

¹⁰⁹ A Tanács csak azt mondta ki, hogy a szolgáltatás kórházi osztály részéről történő megtagadásának tilalma, „azt az alkotmányos alapelvet szolgálja, hogy a szolgáltatások felhasználói a törvény és az adott közintézmény előtt is egyenlők”. 2001-446 sz. döntés (lásd 93. l.), 15.

és nem látta el időben.¹¹⁰ A felperes szerint az Egyesült Államok Katolikus Püspöki Konferenciája felelős az általa elszennvedett kárért, mivel az Egyesült Államokban e szervezet etikai kódexe szabályozza a katolikus kórházak gyakorlatát. A kódex többek között megtiltja a katolikus kórházaknak a magzati életképességet megelőző terhesség-megszakítás biztosítását, tekintet nélkül a nőt fenyegető egészségügyi kockázatokra.¹¹¹

Jóval tragikusabb az az írországi eset, amelyben egy nő, Savita Halappanavar halálával járt egy államilag finanszírozott kórházban. Mivel diagnosztizált és elkerülhetetlen vetélés előtt állt, Halappanavar többször kérte az abortusz elvégzését, amelyet azzal az indokkal tagadtak meg tőle, hogy az érintett egészségügyi szolgáltatók szerint nincs életveszélyben, ami pedig Írországban feltétele a legális abortusznak.¹¹² Röviddel ezután Halappanavar halálos fertőzést kapott. Az abortusz iránti kérelem benyújtásának időpontjában legalább egy egészségügyi szakember tájékoztatta úgy a párt, hogy az abortusz azért nem lehetséges, mert „[Írország] katolikus ország”.¹¹³ A egészségügyi szolgáltató Halappanavar halálának körülményeit vizsgáló jelentése szerint a törvényes terhesség-megszakítást szabályzó ír törvény „lényegesen hozzájárult” az ügy kimeneteléhez.¹¹⁴

A fenti esetek, és különösen a *Means*-ügy és Savita Halappanavar története rávilágítanak arra, hogy az INCLIO miért ért egyet azokkal a bírósági döntésekkel, amelyek nem garantálnak mentesítést egyes intézmények számára az abortusz és egyéb reprodukciós egészségügyi szolgáltatások nyújtása alól.

¹¹⁰ Lásd a keresetet 1-3. és 12-17 o., *Means v. U.S. Conf. of Catholic Bishops*, No. 2:13-cv-14916, 9 (E. D. Mich. 2013. november 29.) https://www.aclu.org/sites/default/files/assets/complaint_final_1.pdf

¹¹¹ Uo. 10-11 o. A körzeti bíróság elutasította a keresetet, részben azzal indokolva a döntést, hogy a határozathozatalhoz – számára elfogadhatatlan módon – vallásos hittételeket kellene vizsgálnia. Vélemény, 21-24. o., *Means v. U.S. Conf. of Catholic Bishops*, No. 2:13-cv-14916, 9 (E. D. Mich. 2015. június 30.) https://www.aclu.org/sites/default/files/field_document/06.30.15_means_opinion.pdf. A döntés ellen fellebbezést nyújtottak be.

¹¹² Health Service Executive: *Investigation of Incident 50278 from Time of Patient's Self Referral to Hospital on the 21st of October 2012 to the Patient's Death on the 28th of October, 2012*. 33. o. (2013. június) <http://www.lenus.ie/hse/bitstream/10147/293964/1/nimtreport50278.pdf>

¹¹³ Paul Cullen & Kitty Holland: 'Midwife Manager „Regrets” Using „Catholic Country” Remark to Savita Halappanavar', *The Irish Times*, 2013. április 10. <http://www.irishtimes.com/news/health/midwife-manager-regrets-using-catholic-country-remark-to-savita-halappanavar-1.1355895>

¹¹⁴ Health Service Executive (lásd 112. lj.), 73. o.

II. Egyének, szolgáltatások nyújtása és a szolgáltatások lelkiismereti alapon történő megtagadása

A lelkiismereti szabadság és a reprodukciós jogok ütközésének egy másik jellemző területe, amikor egyéni egészségügyi szolgáltatók – amelyek különböznek az intézményektől – vallási alapon megtagadják az abortusz vagy fogamzásgátlás nyújtását olyan esetekben, amikor egyébként az a hatályos jogszabályok szerint követelhető lenne. Ezek az esetek tehát különböznek azoktól, amelyeket a lelkiismereti szabadság és az LGBT+ jogokkal kapcsolatos igényekről szóló részben vizsgáltunk – amikor is intézmények vagy állami hivatalnokok tagadnak meg valamilyen szolgáltatást vallási meggyőződésükre hivatkozva. Az ebben a részben vizsgált esetek jó része olyan művi terhesség-megszakításokra vonatkozik, ahol a nő egészsége forog kockán, vagy a szükséges információk nyújtására vagy a más orvosokhoz való átirányításra vonatkozik.

A spektrum egyik végén helyezkedik el a kolumbiai alkotmánybíróság döntése, amelyet korábban tárgyaltunk. Amellett, hogy a lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos intézményi igényeket vizsgálta, ez az ítélet egyértelmű korlátozásokat körvonalazott az egyéni egészségügyi szolgáltatók azon jogára nézve is, hogy lelkiismereti alapon megtagadják az abortusz nyújtását. Ezt a döntést az érintett ország jogrendszerének kontextusában kell értelmezni, ahol az abortusz csak olyan esetekben legális, amikor a terhesség veszélyezteti a nő életét vagy egészségét; a terhesség bejelentett nemi erőszak, vérfertőzés, vagy akaratlan mesterséges megtermékenyítés eredménye; illetve ha a magzat életképtelen.¹¹⁵

Határozatában a bíróság kimondta, hogy a szolgáltatás lelkiismereti alapon történő megtagadása csak olyan esetekben engedhető meg „amikor valóban elérhető egy másik egészségügyi szakember, aki elvégzi az önkéntes terhesség-megszakítást, illetve azt oly módon biztosítja, ami tekintettel van az abortuszt igénylő terhes nő jogaira”.¹¹⁶ Az ítélet kifejtése során a bíróság rámutatott:

„Az egészségügyi szakemberek csak és kizárólag olyan esetekben tagadhatják meg a terhesség megszakítását lelkiismereti alapon, amikor garancia van arra, hogy a terhes nők biztonságos és megfelelő minőségű feltételek között hozzájuthatnak a kérdéses ellátáshoz, és hogy nem gördülnek eléjük olyan akadályok, amelyek akadályozzák őket a szükséges egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésben, illetve hogy eközben az élethez, a nemi és reprodukciós egészséghez, a személyes integritáshoz, valamint az emberi méltósághoz való alapvető alkotmányos jogaik sem sérülnek.”¹¹⁷

Másként fogalmazva: „Ha csak egyetlen olyan egészségügyi szakember elérhető, aki el tudja végezni az önkéntes terhesség-megszakítást – olyan körülmények között, ahogy az megengedett –, akkor azt neki el kell végeznie, tekintet nélkül arra, hogy magán vagy állami, egyházi vagy világi kórházban praktizál.”¹¹⁸

¹¹⁵ *Sentencia C-355/06* (lásd 86. lj.), 10.1. § Angolul lásd: Women’s Link Worldwide: ‘Excerpts’, 160. o.

¹¹⁶ *Sentencia T-388/09* (lásd 85. lj.), 5.1. § Angolul lásd: ‘Excerpts’, O’Neill Institute, 41. o.

¹¹⁷ *Sentencia T-388/09*, 5.1. § Angolul lásd: ‘Excerpts’, O’Neill Institute, 42. o.

¹¹⁸ *Sentencia T-388/09*, 5.1. § Angolul lásd: ‘Excerpts’, O’Neill Institute, 41. o.

Ítélete indokolásában a bíróság hangsúlyozta azt, hogy a szabadságjogok gyakorlása csak addig élvez védelmet, amíg az nem eredményez „visszaélést vagy igazolatlan, aránytalan vagy önkényes beavatkozást más egyének jogaiba.”

Ítélete indokolásában a bíróság hangsúlyozta azt, hogy a szabadságjogok gyakorlása csak addig élvez védelmet, amíg az nem eredményez „visszaélést vagy igazolatlan, aránytalan vagy önkényes beavatkozást más egyének jogaiba”;¹¹⁹ azt, hogy a szakembereknek fel kell ismerniük azon kötelességüket, hogy olyan magatartást pártoljanak, amely „támogató, igazságos, tiszteletben tartja a vonatkozó jogszabályokat, és figyelembe veszi az általános közérdeket is”;¹²⁰ és azt, hogy az egészségügyi szakembereknek speciális szerepet töltenek be a társadalomban.¹²¹

Egy lengyelországi esetben az EJEB azt az érvelést támogatta, hogy az szolgáltatás nyújtását kifogásoló egészségügyi szakemberek mentességi kérelmét csak abban az esetben szabad méltányolni, ha egyidejűleg elérhetőek más olyan eljárás módok, amelyek az amúgy kötelezően teljesítendő szolgáltatásokat hivatottak biztosítani. A *P and S v. Poland*¹²² ügyben a bíróság úgy ítélte meg, hogy Lengyelország megsértette az Európai Emberi Jogi Egyezményt, mivel nem biztosította, hogy a vallási alapú mentességek ne akadályozzák a nők hozzáférését a törvény által biztosított reprodukciós egészségügyi szolgáltatásokhoz.¹²³ Egész pontosan a bíróság azt mondta ki, hogy Lengyelország azzal sértette meg az Egyezményt, hogy nem biztosított a páciensek számára garanciákat a szolgáltatás megtagadásáról szóló törvényben. Ez a törvény teszi lehetővé az orvosok számára, hogy megtagadják az olyan orvosi eljárások elvégzését, mint az abortusz, ugyanakkor megköveteli tőlük, hogy a pácienseket az ellátást nyújtani hajlandó orvosokhoz irányítsák át.¹²⁴

Indoklásában a bíróság hangsúlyozta, hogy a szabad vallásgyakorláshoz való jog „nem foglal magában minden egyes vallásos vagy lelkiismereti meggyőződés által motivált cselekedetet vagy viselkedési formát”.¹²⁵ Az indoklás továbbá rámutatott, hogy a tagállamok „kötelesek oly módon megszervezni egészségügyi rendszerüket, amely biztosítja, hogy a lelkiismereti szabadság egészségügyi alkalmazottak általi, munkájuk végzése közbeni gyakorlása ne akadályozza meg a pácienseket azon szolgáltatásokhoz való hozzáférésben, amelyekre a vonatkozó törvények értelmében jogosultak lennének”.¹²⁶ Az EJEB elmulasztotta annak

¹¹⁹ Uo.

¹²⁰ Uo.

¹²¹ Uo.

¹²² *P. and S. v. Poland*, app. no. 57375/08. 2012. október 30. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/Pages/search.aspx?i=001-114098>

¹²³ Uo. 106, 110-12.

¹²⁴ Uo. 107. Az átirányításon túl a törvény azt is megköveteli a szolgáltatás megtagadójától, hogy írásban rögzítse a megtagadás tényét illetve okait, és csatolja azt a páciens kórtörténetéhez. Uo.

¹²⁵ Uo. 106.

¹²⁶ Uo.

hangsúlyozását, hogy a megfelelően alkalmazott, a szolgáltatás lelkiismereti megtagadását szabályozó lengyel törvény olyan mintát jelent, amelyet az Európa Tanács többi országának is szem előtt kellene tartania. Mégis figyelemreméltó, hogy az EJEB olyan döntést hozott, amely szerint egy ország megsértette az Egyezményt azáltal, hogy nem biztosította polgárai számára a szolgáltatás megtagadását szabályozó törvénye által garantált védelmet.

“Úgy gondoljuk, hogy a közbizalom szempontjából elvárható az, hogy egy állami kórház egészségügyi szakemberei, akiknek szakmai-etikai kötelességük a betegek és idősek ellátása, vészhelyzet esetén hajlandóak legyenek időben biztosítani a szükséges ellátást.”

A *Shelton v. University of Medicine & Dentistry* ügyben pedig az Egyesült Államok Harmadik Kerületi Fellebbviteli Bírósága utasította el egy ápolónő azon állítását, hogy diszkrimináció érte, amikor egy állami kórház megszüntette a munkaviszonyát, miután vallási okokra hivatkozva megtagadta a részvételt két olyan sürgősségi ellátásban, amelyek a terhesség megszakításával jártak volna együtt.¹²⁷ A bíróság a kereset elutasításának indokolása során kijelentette: *„Természetesnek vesszük, hogy a köz védelmezőinek, mint például a rendőröknek és tűzoltóknak semleges módon kell ellátniuk feladataikat. Az állami egészségügyi szolgáltatókat is a köz e védelmezői közé kell sorolnunk. [...] Úgy gondoljuk, hogy a közbizalom szempontjából elvárható az, hogy egy állami kórház egészségügyi szakemberei, akiknek szakmai-etikai kötelességük a betegek és idősek ellátása, vészhelyzet esetén hajlandóak legyenek időben biztosítani a szükséges ellátást.”*¹²⁸

A fülöp-szigeteki *Imbong*-ügyben a bíróság ezzel ellentétes következtetésre jutott. Ebben az esetben azokat az előírásokat vizsgálta a bíróság, amelyek az fülöp-szigeteki egészségügyi alkalmazottak számára előírják a fogamzásgátlókkal kapcsolatos információnyújtást. A törvény az ezt kifogásoló szakembereknek lehetővé tette, hogy az információnyújtást megtagadják, ugyanakkor megkövetelték, hogy ebben az esetben a páciens irányítsák át egy olyan szakemberhez, *„aki a páciens szükségleteit biztosítani tudja”*.¹²⁹ A törvény ugyanakkor azt is kimondta, hogy az állami alkalmazásban lévő szakképzett egészségügyi alkalmazottak nem tagadhatják meg az ellátást lelkiismereti alapon.¹³⁰ A bíróság szerint mindkét kitétel sértette a lelkiismeret szabadságát védő törvényeket. Az indoklás szerint: *„Sokszor halljuk, hogy az átirányítás egyfajta lehetőség a szolgáltatás alóli mentesülésre, de valójában ez egy hamis kompromisszum,*

¹²⁷ 223 F.3d 220 (3d Cir. 2000). A kórház először felajánlotta az ápolónak, hogy áthelyezik egy másik osztályra, de ő ezt elutasította. *Uo.* 223-24. o.

¹²⁸ *Uo.* 228. o. Az ügy tehát visszaul a fentebb vizsgált *Rodriguez v. City of Chicago* esetre (lásd 20. lj.)

¹²⁹ *Imbong* (Lásd 101. lj.), 61. o.

¹³⁰ *Uo.* 74-75 o. (kiemelés elhagyva).

mivel az életpárti egészségügyi szakemberektől elvárja, hogy egy olyan tevékenységben vegyenek részt, amit ők erkölcsileg ellentmondásosnak és ártalmasnak tartanak. [...] Lehet, hogy nem az illető követi el a bűnt, mégis bűnös, ha az ártalmas tevékenységben részt vesz.”¹³¹

A fent tárgyalt esetek többsége megegyezik abban, hogy a bíróság kimondta: bármennyire erős lelkiismereti alapon történik a szolgáltatás megtagadása, a szolgáltatók nem mentesülhetnek az ellátás biztosítása alól, ha az a nő életének vagy egészségének védelme szempontjából szükséges.

A bíróság továbbá sommásan elutasított bármilyen megkülönböztetést az állami hivatalnokként eljáró szakemberek és azok között, akik magánpraxisukon belül tevékenykednek – úgy találta, hogy „*nincs megkülönböztető tulajdonság*”, ami miatt az állami szereplők ne élvezhetnének ugyanolyan mentességet.¹³² A bíróság egészen addig elment, hogy kijelentette: a szabad vallásgyakorlás garanciáit „*nem veszíti el az ember akkor sem, ha közalkalmazásba kerül*”.¹³³

A fent tárgyalt ügyek egy sor olyan helyzetet érintenek, amelyekben egyének tagadják meg a reprodukciós egészségügyi ellátás biztosítását. Azok a bírósági döntések, amelyek specifikus módon tárgyalják a nő életének és egészségének védelme szempontjából szükséges ellátással kapcsolatos kérdéseket, egyetértenek abban, hogy a szolgáltató nem mentesülhet a szolgáltatás nyújtása alól. Az ebben a részben szereplő ügyek ugyancsak többnyire megegyeznek abban, hogy kimondják: az egészségügyi alkalmazottak nem mentesülhetnek az egyéb szakemberhez való átirányítás kötelezettsége alól, még akkor sem, ha őszintén meg vannak győződve arról, hogy ezáltal egy olyan tevékenységben kényszerülnek részt venni, amelyet ők immorálisnak tartanak.

A következő megfontolások különösen figyelemre méltóak:

- Ahogy azt már említettük, az abortusszal kapcsolatos esetekben hozott bírósági ítéletek általában azt mondják ki, hogy a szolgáltatók nem mentesülhetnek az abortusz elvégzése alól, ha a nő élete vagy egészsége veszélyben forog. Ez az egységesség azt a tényt látszik tükrözni, hogy az ilyen esetek legtöbbször olyan környezetben merülnek fel, ahol az abortusz csak bizonyos korlátozott körülmények között legális. Pillanatnyilag bizonytalan, hogy a bíróságok milyen indoklással fognak előállni olyan esetekben, amikor az ellátás vagy az átirányítás szolgáltató általi megtagadásának kérdése valamilyen más kontextusban merül fel.

¹³¹ Uo. 72 o. (kiemelés az eredetiben).

¹³² Uo. 75. o.

¹³³ Uo. Az *Imbong-ügyben* hozott döntés tehát ellentétes a köztisztviselők szolgáltatás-megtagadásával kapcsolatban hozott azon *ítéletekkel*, amelyeket jelentésünknek a lelkiismereti szabadságról és az LMBT+ jogokról szóló korábbi részében tárgyaltunk.

- A jelen kiadványt vezérlő alapelv – vagyis, hogy a lelkiismereti szabadság nem eredményezheti mások jogainak korlátozását – minimálisan azt követelné meg, hogy az átirányítások minden helyzetben kötelezőek legyenek. Ez fontos azért, hogy az illető nő időben jusson a kérdéses szolgáltatáshoz, és azért is, mert különben az illető emberi méltósága sérül.
- A reprodukciós jogokkal kapcsolatban fent tárgyalt esetek abban különböznek a lelkiismereti szabadság és az LMBT+ jogok viszonylatában vizsgált esetektől, ahogyan a potenciális ártalom kérdése felvetődik. A reprodukciós jogokra vonatkozó ügyek inkább az ellátáshoz való hozzáféréssel foglalkoznak, és kevésbé az emberi méltósággal vagy az egyenlőség elvével. Annak ellenére van ez így, hogy amikor egy orvos megtagadja egy legális abortusz biztosítását, akkor az egyben az illető nő megbélyegzését is jelenti.

III. Egyének, a reprodukciós egészségügyi szolgáltatások elősegítése, és azok lelkiismereti alapon történő megtagadása

A bíróságok egyre többször vizsgálják olyan eseteket, amikor egészségügyi szakemberek megtagadják bizonyos feladatok elvégzését, amelyek meggyőződésük szerint valamilyen módon elősegítik az abortusz elvégzését vagy a fogamzásgátlást, és ezért sértik vallásos meggyőződésüket. Egyes egészségügyi alkalmazottak például megtagadták, hogy abortusz-páciensektől vért vegyenek, vagy megszervezzék azok hazautazását.¹³⁴

A kolumbiai Alkotmánybíróság T-388/09 sz. határozata is ezt a kérdést vizsgálja. Ebben az esetben a bíróság megerősítette azon kijelentését, hogy „a lelkiismereti alapú megtagadás csak olyan személyekre vonatkozik, akik közvetlenül részt vesznek a terhesség megszakításához szükséges orvosi beavatkozásban.”¹³⁵ A bíróság ugyanakkor kimondta, hogy ez a jog „nem terjed ki az adminisztratív személyzetre, a csupán előkészítő feladatokat ellátó orvosi személyzetre, illetve az olyan orvosi személyzetre, amely a páciens annak felépülése során látja el.”¹³⁶ A lábadozás időszakában ellátandó feladatokkal kapcsolatos kifogások viszonylatában a bíróság hangsúlyozta: „Az ilyen típusú munkavégzés elutasítása nem gyökerezhet semmiféle legitim morális, vallásos vagy pszichológiai meggyőződésben, hanem csupán azt jelzi, hogy az illető nem ért egyet egy olyan tevékenységgel, amely már megtörtént – ám ez nem lehet alapja a szolgáltatás elvégzése lelkiismereti alapú megtagadásának.”¹³⁷

„Nem valószínű, hogy a lelkiismereti alapú megtagadásra vonatkozó rendelkezések meghozatalakor a parlament [...] azokra a kórházi vezetőkre gondolt, akik egy abortusz-szolgáltatás nyújtásáról döntenek [...], vagy azokra az étkeztetési vállalkozókra, akik a pácienseket élelemmel látják el, vagy a takarítókra.”

A közelmúltban az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága tárgyalt hasonló kérdéseket egy perben, amelyet katolikus szülésznek indítottak, miután a skót kórház, ahol dolgozott, nem hagyta jóvá, hogy mentesüljenek „az abortuszt igénylő páciensek ellátását biztosító, illetve az abban résztvevő, személyzet kijelölésével, felügyeletével és/vagy támogatásával kapcsolatos feladatok ellátása alól.”¹³⁸ Az ügy alapját az Egyesült Királyság 1967-ben elfogadott abortusztörvénye képezte, amely lehetővé teszi a szolgáltatások lelkiismereti alapon történő megtagadását azon egészségügyi szakemberek számára, akik az abortuszban „részt vesznek.”¹³⁹ A Skót Legfelsőbb Bíróság ezt megelőzően a szülésznek adott

¹³⁴ Sokfelé találkozunk olyan ügyekkel, amikor magánszemélyek kifogásolják, hogy adójukból vagy tandíjükből az abortusz vagy fogamzásgátlás biztosítását támogassák. Bár a jelen kiadványban nem foglalkozunk ezekkel az ügyekkel, annyit megjegyeznénk, hogy az általunk ismert esetekben a bíróságok általában elég egyöntetűen elutasítják az efféle kifogásokat. Pl. *Imbong* (lásd 101. l.), 71. o.

¹³⁵ *Sentencia T-388/09* (lásd 85. l.), 5.1. §

¹³⁶ *Sentencia T-388/09*, 5.1. § Angolul lásd: 'Excerpts', *O'Neill Institute*, 42-43. o.

¹³⁷ *Sentencia T-388/09*, 5.1. § Angolul lásd: 'Excerpts', *O'Neill Institute*, 43. o.

¹³⁸ *Doogan v. Greater Glasgow Health Board*, [2013] CSIH 36, 6.

¹³⁹ *Greater Glasgow Health Board v. Doogan*, [2014] UKSC 68, 10.

igazat, azzal indokolva döntését, hogy a törvény „nem csupán a tényleges orvosi vagy műtéti terhesség-megszakításra terjed ki, hanem az ilyen beavatkozásokkal kapcsolatos ellátás teljes folyamatára is.”¹⁴⁰ Indoklásában a skót bíróság hangsúlyozta, hogy lehetetlen különbséget tenni a „közvetett” és „közvetlen” részvétel között, mivel „mindig marad bizonytalanság arra nézve, hogy a határvonalat hol kell meghúzni”; és ez a bizonytalanság „a biztonság kárára válhat, és ezért annak kezelése nehéz feladatnak bizonyulhat.”¹⁴¹

Az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága megsemmisítette a döntést, rámutatva, hogy:

„Nem valószínű, hogy a lelkiismereti alapú megtagadásra vonatkozó rendelkezések meghozatalakor a parlament azokra a járulékos adminisztratív és vezetői feladatokra gondolt, amelyek az ilyen tevékenységgel összefüggésbe hozhatók. A parlament nem azokra a kórházi vezetőkre gondolt, akik egy abortusz-szolgáltatás nyújtásáról döntenek, vagy azokra az adminisztrátorokra, akik eldöntik, hogy a szolgáltatást hogyan lehet a legjobban megszervezni a kórházon belül [...], vagy azokra az étkeztetési vállalkozókra, akik a pácienseket élelemmel látják el, vagy azokra a takarítókra, akik biztonságos és higiénikus környezetet biztosítanak számukra. A szülészobai koordinátorok által elvégzett vezetői és ellenőrzési funkciók közelebb állnak ezekhez a feladatokhoz, mint annak az ellátásnak a biztosítása, amely a terhesség megszakítását lehetővé teszi. A 'részvétel' azt jelenti, hogy 'saját kezűleg' veszünk részt valamiben.”¹⁴²

Indoklásában a bíróság utalt egy korábbi döntésre, amely szerint a törvénynek a szolgáltatások lelkiismereti alapú megtagadására vonatkozó garanciái nem terjednek ki például az olyan recepcióskra, akik kifogásolják az abortuszra szóló beutalók megírását, vagy az olyan orvosokra, akik az abortuszt engedélyező dokumentumokat aláírják.¹⁴³ Az ügy azért nagy horderejű, mert rámutat arra, hogy az ellátás lelkiismereti alapú megtagadásával kapcsolatos igények milyen sokfélék lehetnek. A bíróság azonban nem vizsgálta, hogy az 1998. évi emberi jogi törvény vagy a 2011. évi egyenlőségi törvény vajon elvárja-e a szülésznek alkalmazóitól, hogy azok vallásos meggyőződését méltányolják, s ezért az ésszerűség keretei között mentesítéseket tegyenek. A bíróság ennek megítélését a munkaügyi bíróságra hagyta, amely párhuzamosan jár el az ügyben.¹⁴⁴

Ezen a ponton még egy esetet érdemes megemlíteni: a korábban már tárgyalt *Burwell v. Hobby Lobby* ügyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága olyan profitorientált társaságok kérelmét vizsgálta, akik mentesülni szerettek volna azon szövetségi szabály betartása alól, amely megköveteli tőlük, hogy

¹⁴⁰ Doogan, [2013] CSIH 36, 37.

¹⁴¹ Uo. 34.

¹⁴² Greater Glasgow Health Board, [2014] UKSC 68, 38.

¹⁴³ Uo. 36. (a *Janaway v. Salford Health Authority* ügyet idézve [1989] AC 537, 572).

¹⁴⁴ Uo. 23-34. Az Egyesült Államban is folytak le hasonló perek. Az egyik esetben egy közkórház által alkalmazott ápolónők nyújtottak be keresetet azzal az érveléssel, hogy joguk van megtagadni az abortuszon áteső nők műtét előtti és utáni ellátását. Defs.' Br. in Opp'n to Pls.' Appl. for Prelim. Inj. Relief at 1-5, *Danquah v. Univ. of Med. & Dentistry of N.J.*, No. 11-cv-6377 (D. N.J. Nov. 22, 2011). Az ügyet ejtették, miután a kórház megegyezett az ápolónőkkel, hogy azok mentesülhetnek az abortuszokban való bármilyen közreműködés alól, kivéve, ha „vészhelyzetben” nincs más ápolónő a közelben. A 2011. december 12-i tárgyalás leirata megtalálható: *Danquah v. Univ. of Med. & Dentistry of N.J.*, No. 11-cv-6377 (D. N.J. 2012. január 3.), 6. o.

az általuk adminisztrált egészségbiztosítási csomagok a fogamzásgátlók biztosítását is tartalmazzák. Ugyan az eddig vizsgált esetektől eltérően a keresetet nem magánszemély nyújtotta be, az ügy mégis figyelemreméltó a mentességi igény hatóköre, illetve azon mód miatt, ahogy azt elemezték. Ebben az esetben az üzleti vállalkozások azért kifogásolták a fogamzásgátlás egészségbiztosítás általi lefedettségének biztosítását, mert az elősegítette a születésszabályozást, amelyet azonban a tulajdonosok elutasítanak. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága ebben az ügyben a társaságoknak adott igazat.¹⁴⁵ Indoklásában elutasította azt az érvelést, hogy a szabályozás által okozott teher nem volt számottevő, mert a társaságok csupán biztosítást nyújtottak – holott ez jó néhány lépésre van azoktól a nőktől, akik ténylegesen fogamzásgátlókat használnak.¹⁴⁶ Ezen felül, ahogy azt már korábban említettük, a bíróság úgy gondolta, hogy a kormány mentességet adhat abban az esetben, ha biztosított a nők fennakadás nélküli hozzáfutása a kérdéses szolgáltatáshoz.¹⁴⁷

Miközben meg vagyunk győződve az érintett szakemberek jóhiszeműségéről, az INCLC a kolumbiai és az angol bíróságok ítéleteivel ért egyet. Úgy hisszük, hogy a közvetett, az előkészületi vagy a járulékos feladatok ellátása túlságosan kis horderejű a mentesítéshez, ugyanakkor a következmények túlságosan kiterjedtek, és az ellátásban is komoly fennakadásokat eredményezhetnek, és az ilyen típusú mentesítés sérti az érintett nők méltóságát is.

¹⁴⁵ 134 S. Ct. 2785. o.

¹⁴⁶ *Uo.* 2777-79. o.

¹⁴⁷ *Uo.* 2786. o. (Kennedy, párhuzamos vélemény).

IV. Konklúziók és ajánlások

Ahogy arra már utaltunk, ezen a területen az esetjog, kiterjedését és értelmezését tekintve, még távolról sem számottevő. Amikor ezekről a kérdésekről gondolkodunk, egyvalamire fontos megkülönböztetett figyelmet fordítani: az ebben a részben vizsgált esetek az egészségügy speciális kontextusában merülnek fel, és elmondható, hogy ezen a területen a tájékoztatás, a szolgáltatások és az átirányítások megtagadása súlyosabb következményekkel járhat az ügyfélre nézve, mint más helyzetekben. Az abortusszal kapcsolatban időbeli megfontolások is szerepet játszanak, amelyeket ugyancsak figyelembe kell venni.

AZ INCLÓ a következő ajánlásokat teszi a lelkiismereti szabadság és reprodukciós jogok fent vizsgált ütközései által okozott feszültségek feloldására:

Vallási jellegű igények:

- El kell ismerni, hogy a lelkiismereti meggyőződés, illetve a vallási előírások betartása mélységesen személyes ügy. A lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos igényeket nem a vallásos meggyőződés tartalma vagy egymással versengő vallásos értelmezések fényében kell vizsgálni, hanem a meggyőződés őszintesége és jóhiszeműsége alapján.

Intézmények:

- Ragaszkodni kell ahhoz, hogy olyan esetekben, amikor az intézmények vallásra való tekintet nélkül szolgálják az embereket, a törvény nem mentesítheti őket azon kötelezettségeik ellátása alól, amelyek az egészséget, a méltóságot vagy az egyenlőséget érő sérelmeket hivatottak megelőzni.

A reprodukciós egészségügyi szolgáltatások közvetlen ellátása vagy biztosítása:

- Ragaszkodni kell ahhoz, hogy a szolgáltatóknak a reprodukciós egészségügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos kifogásai nem méltányolhatók azokban az esetekben, amikor a mentesítés a nő egészségét vagy életét veszélyeztetné.
- Ragaszkodni kell ahhoz, hogy törvény nem adhat mentességet az egészségügyi alkalmazottaknak a tájékoztatás és az átirányítási kötelezettség alól, mert az a páciensek szempontjából számottevő kárral járna.

A reprodukciós egészségügyi szolgáltatások elősegítése:

- El kell ismerni, hogy bár a reprodukciós egészségügyi szolgáltatások nyújtásának megtagadása vallásos meggyőződésben gyökerezik, azt még sem lehet méltányolni, mert a megtagadás túl gyenge elvi alapokon áll – miközben az okozott kár túl jelentős, és kockára teszi a nők méltóságát, valamint az ellátás terén is súlyos fennakadásokat eredményezhet.

LELKIISMERETI SZABADSÁG ÉS VALLÁSI VISELETEK

A jelen kiadványban eddig tárgyalt vitás kérdések olyan eseteket érintenek, amikor a szabad vallásgyakorlás sérti mások jogait, legyen szó olyan ügyfelekről, akik valamilyen szolgáltatást szeretnének kapni egy üzleti vállalkozástól, olyan nőkről, akik reprodukciós egészségügyi szolgáltatásokhoz kívánnak jutni, vagy olyan párokról, akik szeretnék házasságukat bejegyeztetni. Ugyanakkor a lelkiismereti szabadság gyakorlásának vitatott formái nem minden esetben járnak ilyen egyértelmű kárral. Ebben a részben a szabad vallásgyakorlás olyan, külsőségekben megnyilvánuló formáját vizsgáljuk, amelyben a felmerülő kár igencsak szórványos és megalapozatlan, és ezért meglátásunk szerint nem elégséges a lelkiismereti szabadság korlátozásának igazolásához.

A most következő részben az ilyen típusú eseteknek csupán egy mintáját vizsgáljuk. Ezen ügyek mindegyike valamely magányszemély azon irányú igényeit érinti, hogy – viselete, vagy a személyes önkifejezés más módjain keresztül – saját vallásos meggyőződésének megfelelően jelenhessen meg nyilvánosan, illetve a munka világában. Az esetek általában valamely kisebbségi közösség tagjainak, legtöbbször muzulmánok külső megjelenésével állnak összefüggésben. A külső megjelenést érintő korlátozások sokféle érdekekhez kapcsolódhatnak, beleértve a közegészségüggyel, a közbiztonsággal, a szekularizációval, a nemek közti egyenlőséggel vagy a márkaidentitással kapcsolatos megfontolásokat.

Az alább tárgyalt esetek túlnyomó részében a vallásos önkifejezést helytelenül korlátozzák, megsértve ezzel a szabadság és egyenlőség alapelveit.

Jelentésünknek ez a fejezete más funkciót tölt be, mint a korábbiak. Ahelyett, hogy olyan kérdéseket válaszolnánk meg, amelyekről aktuálisan társadalmi vita folyik, ebben a részben a nyilvános megjelenésre vonatkozó korlátozások területéről hozunk példákat, illetve az ezek igazolásaként felsorakoztatott érveléseket vizsgáljuk meg. Célunk, hogy bemutassuk: a lelkiismereti szabadságot gyakran és helytelenül korlátozzák, hiszen az előző fejezetekben vizsgáltaktól eltérően ezekben az esetekben ritkán merül fel a másoknak okozott kár.

A fejezet I-III. pontjai a vallási jellegű külsőségek nyilvános helyeken, kormányzati intézményekben, illetve üzleti vállalkozásokban történő korlátozását vizsgálják, míg a IV. pont konklúziókat és ajánlásokat fogalmaz meg a hasonló igényeket mérlegelő aktivisták és a jogalkotók számára. Az INCLIO szerint az ilyen ügyekben hozott döntéseknek ugyanazon az alapon kell nyugodniuk, mint a lelkiismereti szabadsággal és LGBT+ jogokkal, illetve a reprodukciós jogokkal kapcsolatos vitáknak. A szabad vallásgyakorlást kizárólag olyan esetekben szabad korlátozni, amikor az másokra nézve ártalmas. Az alább tárgyalt esetek túlnyomó részében azonban a vallásos önkifejezést helytelenül korlátozzák, megsértve ezzel a szabadság és egyenlőség alapelveit.

I. Vallási viseletek nyilvános helyeken

A legkiterjedtebb korlátozások ezen a területen – amelyek ezért a legsúlyosabb következményekkel is járnak a különböző vallások hívei számára – azok, amelyek nyilvános helyeken korlátozzák a vallási jelek viselését. Amikor ilyen korlátozásokkal találkoznak, a hívő emberek az előtt a nehéz döntés előtt állnak, hogy vagy lemondanak saját vallásos meggyőződésük kifejezéséről, vagy saját mozgásukat korlátozzák. A közelmúltban azok az esetek kaptak számottevő nyilvánosságot, amelyek a fátyol viselésével kapcsolatos tilalmat vizsgálták. Ezekben az esetekben, illetve más esetekben is, a különböző érdekek széles tárházát hozzák fel a vallási külsőségek nyilvános helyeken történő korlátozásának igazolására – ilyenek a nemek közti egyenlőség, a hagyomány, a szekularizáció és a robbanékony politikai helyzet.

A külsőségeket érintő korlátozások gyakran inkább sztereotípiákra és a kisebbségi csoportok diszkriminációjára vezethetők vissza, ami pedig sérti az egyenlőség alapelvét.

Ahogy arra ebben a részben rámutatunk, a vallási külsőségek korlátozása ritkán szükséges ezen célok elérése szempontjából. Az általunk szorgalmazott elemzés viszonylatában fontosabb azt megemlíteni, hogy a külsőségekben kifejezésre kerülő lelkiismereti szabadság ritkán válik valamely harmadik fél kárára. Ehelyett a külsőségeket érintő korlátozások gyakran inkább sztereotípiákra és a kisebbségi csoportok diszkriminációjára vezethetők vissza, ami pedig sérti az egyenlőség alapelvét.

Az egyik legkiemelkedőbb eset a *S.A.S. v. France* ügy, amelynek tárgyalása során az EJEB a közelmúltban vizsgálta az arc nyilvános helyeken való eltakarására vonatkozó franciaországi tilalmat.¹⁴⁸ Az intézkedés egyes speciális körülmények kivételével gyakorlatilag megtiltja minden olyan muzulmán fejkendő viselését, amely az arc eltakarására szolgál.¹⁴⁹ A kormány háromféleképpen igazolta a tilalmat: az egyenlőség, a biztonság, valamint az ahhoz szükséges feltételek alapján, hogy a francia társadalom tagjai a Francia Köztársaság alapelveinek megfelelően „élhessenek együtt”. Az EJEB ez utóbbi érdek mentén döntött úgy, hogy helyt ad a tilalomnak.¹⁵⁰

Mind a tizenhét bíró úgy ítélte meg, hogy a tiltás nem állt arányban a francia kormánynak a nemek közti egyenlőség előmozdítására irányuló állítólagos céljával.¹⁵¹ Indokolásában a bíróság rámutatott, hogy az állam „nem hivatkozhat a nemek közti egyenlőségre egy olyan gyakorlat tiltásakor, amelyet maguk a nők védenek meg – például maga a panaszos is”.¹⁵² Annak az érvek a vizsgálata során, mely szerint ez a visolet sérti mások méltóságát, a bíróság kijelentette, hogy a kormány kezében „semmilyen bizonyíték

¹⁴⁸ *S.A.S. v. France*, app. no. 43835/11, 2014. július 1. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145466>

¹⁴⁹ Uo. 28. A tiltás nem érvényes olyan esetekben „ha a ruházatot elsődleges vagy másodlagos törvényhozás engedélyezi vagy írja elő, ha egészségügyi vagy foglalkoztatási okok indokolják, vagy sporttevékenység, ünnepségek vagy hagyományörző események keretei között viselik azt”. Uo.

¹⁵⁰ Uo. 137-63.

¹⁵¹ Uo. 118-19.

¹⁵² Uo. 119.

nem volt arra nézve, hogy az arcukat teljes mértékben elfedő nők ezzel bármilyen formában is megvetésüket próbálnak kifejezni mások iránt, vagy bármilyen más módon próbálnák mások méltóságát megsérteni.”¹⁵³

A bíróság a közbiztonsággal kapcsolatos érvelés helytállóságáról sem volt meggyőződve: „Tekintve azon nők jogaira vonatkozó következményeket, akik arcukat vallási meggyőződésükből kifolyólag teljes mértékben el kívánják takarni, az arc eltakarását szolgáló viseletek nyilvános helyeken történő mindenre kiterjedő tiltása csak abban az esetben tekinthető arányosnak, ha a közbiztonság valóban veszélyben forog. A kormány nem tudta bizonyítani, hogy a tilalom ebbe a kategóriába esik.”¹⁵⁴

A bírák közül tizenöten ugyanakkor úgy ítélték meg, hogy a tilalom indokoltnak tekinthető a kormány ama törekvésének fényében, hogy biztosítsa a „társadalmi kommunikációt és a tágabb értelemben vett együttélés alapvető feltételeit”.¹⁵⁵ A bíróság lényeges momentumnak tartotta, hogy a tilalom nem kifejezetten vallási alapokon nyugszik, hanem mindennemű arceltakarásra vonatkozik,¹⁵⁶ miközben a tilalom megszegéséért kiszabható büntetés meglehetősen enyhe.¹⁵⁷ Az ítélet szempontjából fontos volt a bíróság azon érvelése, hogy a francia kormány „széleskörű mérlegelési szabadsággal” (más jelentős diszkrecionális jogkörrel) rendelkezik abban a tekintetben, hogy „megvédje az egyének közötti interakció alapelveit, amely véleménye szerint nem csak a pluralizmus, hanem a tolerancia és a nyitottság szempontjából is alapvető fontosságú”.¹⁵⁸

A kormány kezében „semmilyen bizonyíték nem volt arra nézve, hogy az arcukat teljes mértékben elfedő nők ezzel bármilyen formában is megvetésüket próbálnak kifejezni mások iránt, vagy bármilyen más módon próbálnák mások méltóságát megsérteni”.

Ítéletében a bíróság elismerte azokat a nehézségeket, amelyeket a tiltás okozhat azoknak a nőknek, akik vallási önkifejezésük részeként hordanak fátylat; elismerte a muzulmán közösség aggodalmait; azon nemzetközi és hazai kritikusok nagy számát, akik aránytalannak tartják a teljes tiltást; az intoleranciát – amit a bíróság egyébként külön ostromozott –, ami egyeseket egy ilyen tiltás fenntartására motiválhat; valamint azt a tényt, hogy a tilalom a pluralizmus korlátozásának tekinthető.¹⁵⁹ A bíróság azonban megint csak visszatért a széles körű mérlegelési szabadság kérdéséhez, és helybenhagyta azt az állam által bizonygatott érvet, hogy szükség van „az egyének közötti interakció alapelveinek védelmére”, amelyek a francia kormány szerint elsődleges fontosságúak a „testvériség” eszméje, és ennek következtében a demokratikus társadalom egészének szempontjából is.¹⁶⁰ Így hát az EJEB meglehetősen széles

¹⁵³ Uo. 120.

¹⁵⁴ Uo. 139.

¹⁵⁵ Uo. 153.

¹⁵⁶ Uo. 151.

¹⁵⁷ Uo. 152.

¹⁵⁸ Uo. 153, 155.; lásd még 21. l.j., ahol a mérlegelési jogkör mibenlétét részletezzük.

¹⁵⁹ Uo. 144-53.

¹⁶⁰ Uo. 153-55.

mozgásteret hagyott a kormánynak annak meghatározására, hogy mit is jelent az „együttélés” fogalma, illetve elfogadta a kormányzat azon érvelését, hogy ez a cél csak úgy érhető el, ha a vallási viseletek bizonyos formáit korlátozzák a nyilvános tereken.

Ellenpéldaként szolgál egy izraeli bírósági döntés, amely ugyancsak a nyilvános helyeken való megjelenést érintő megszorításokat vizsgálta, igaz, ebben az esetben egy szent helyről volt szó. A *State of Israel v. Ras* ügyben a Jeruzsálemi Kerületi Bíróság kritikusabb szemmel vizsgálta az állam által felsorakoztatott érdekeket. Ebben az ügyben egy zsidó nő nyújtott be keresetet vallási jellegű diszkrimináció miatt, akit azért tartóztattak le, mert a Sírátófalnál imasálat (tálit-ot) viselve imádkozott.¹⁶¹ A nőt a helyi szokások megsértésének és rendzavarás okozásának vádjával tartóztatták le.¹⁶² Az izraeli állam szerint „*abban a feszült légkörben, amely a helyszínen tapasztalható*”, az ilyen magatartás képes arra, hogy „*súlyos konfrontációkhoz vezessen*”.¹⁶³ A bíróság elutasította ezt az érvelést: „*A konfrontációktól való félelem ténye – bármilyen olyan bizonyíték hiányában, amely szerint a kérelmezők erőszakhoz kívántak folyamodni – nem elégséges azon gyanú ésszerű alapokon történő igazolásához, hogy a kérelmezők veszélyeztették a közbiztonságot, vagy bármely, a Sírátófal közelében lévő személy biztonságát*.”¹⁶⁴

Védekezésében Izrael állam egy olyan törvényre is hivatkozott, amely tiltja a „helyi szokások” megsértését.¹⁶⁵ A bíróság azonban, anélkül, hogy elutasította volna el azt az érvelést, miszerint egy szokás bármikor is legitim indoklása lehet egy korlátozásnak, azzal érvelt, hogy „*a 'helyi szokás' kifejezést nem feltétlenül a zsidó törvények vagy a status quo szerint kell értelmezni. Egy szokásnak az a természete, hogy az idő múlásával párhuzamosan változik, és ennek [a kifejezésnek] a mások véleményéhez és szokásaihoz való plurális és toleráns hozzáállást kell takarnia*”.¹⁶⁶ Eben az esetben tehát a pluralizmust a korlátozás megszüntetése, nem pedig fenntartása mellett hozták fel érvként.

Még egy ügyet érdemes megemlíteni ebben a részben (bár a kontextus igencsak különböző), mégpedig a fejkendők egyetemi előadótermekben való viselésének törökországi tilalmával foglalkozó *Şahin v. Turkey* ügyet, amelyben ugyancsak az EJEB járt el.¹⁶⁷ A franciaországi tilalomhoz hasonlóan a bíróság ezt a tilalmat is helyben hagyta. Döntésében az EJEB hangsúlyozta a lelkiismeret és gondolat szabadságának, valamint a szabad vallásgyakorlásnak a fontosságát,¹⁶⁸ miközben arra is felhívta a figyelmet, hogy „*adódhatnak olyan esetek, amikor a vallásos önkifejezés szabadságát korlátozni kell*”, amit a bíróság „*mások jogainak és szabadságjogainak védelmével, a közrend fenntartásával, illetve az állampolgári béke és a valódi vallási pluralizmus megőrzésével*” indokolt, mint amelyek „*elsődleges fontosságúak a demokratikus társadalom fennmaradása szempontjából*”.¹⁶⁹

¹⁶¹ DC (Jer) 23834-04-13 *State of Israel v. Ras* [2013] (Isr.) http://womenofthewall.org.il/wp-content/uploads/2012/06/Final-File_Women-of-the-Wall-Ruling_April-25-2013-2.pdf Egyes zsidó vallási vezetők szerint a nők számára nem megengedett vagy helyes az imasál viselete, http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/587787/jewish/Is-it-appropriate-for-a-woman-to-wear-a-tallit.htm, ugyanakkor bizonyos egyenlőségpárti mozgalmak engedélyezik, sőt szorgalmazzák azt. <https://en.wikipedia.org/wiki/Tallit>

¹⁶² Uo. 2, 8, 9.

¹⁶³ Uo. 4.

¹⁶⁴ Uo. 9. (változtatás az eredetiben) (kiemelés elhagyva).

¹⁶⁵ Uo. 2, 8.

¹⁶⁶ Uo. 8. (idézve a HCJ 257/89, *Hoffman v. Official in Charge of the Western Wall* ügy [1994] IsrSC 48(2) 265, 357 (S. Levin bíró véleménye)) (változtatás az eredetiben).

¹⁶⁷ *Leyla Şahin v. Turkey*, app. no. 44774/98, 2005. november 10. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70956>. (A tiltás a szakállviselésre is kiterjedt az osztálytermekben, de a kérelmezők csak a fejkendő miatt emeltek panaszt.)

¹⁶⁸ Uo. 104.

¹⁶⁹ Uo. 106-10.

A tilalom helybenhagyásakor a bíróság figyelembe vette az állam mérlegelési szabadságát, illetve azt a kontextust, amelyben a tilalom született. A bíróság hangsúlyozta, hogy Törökország számára a szekularizáció jelenti „a demokratikus értékek garanciáját”, ezért azt a „szabadság és egyenlőség találkozási pontjának” kell tekinteni.¹⁷⁰ Az egyetemen vonatkozásában az EJEB a következőket írta:

„Ott, ahol a pluralizmus alapvető értékeit, mások jogainak tiszteletben tartását, és különösen férfi és nő törvény előtti egyenlőségét tanítják, illetve a gyakorlatban is alkalmazzák, érthető, hogy a felelős szervek szeretnék megőrizni a kérdéses intézmény világi jellegét, és ezért ezen értékekkel ellentétesnek ítélik meg a vallási öltözet, beleértve a muzulmán fejkendő viseletét – ahogy az ebben az esetben is történt.”¹⁷¹

A muzulmán nőket ért kár – ami például az oktatáshoz való hozzáférésük korlátozását is jelentheti – nem igazolható annak fényében, hogy ezekben az esetekben a másoknak okozott kár nem bizonyított.

A bíróság arra is rámutatott, hogy a szekularizáció „nemcsak ahhoz szükséges, hogy az állam önkényes beavatkozásától megvédjük az egyént, hanem a szélsőséges mozgalmak külső nyomásával szemben is.”¹⁷²

Tulkens bíró különvéleményében a többségi döntés ellen foglalt állást, megjegyezve, hogy sem másokat, sem a szekularizációt nem érné kár, ha a nők fejkendőt viselhetnének,¹⁷³ valamint hangsúlyozta, hogy valójában nem a fejkendő ad okot aggodalomra, hanem „a szélsőséges politikai mozgalmak által keltett fenyegetés, amelyek a társadalom egészére kívánják ráerőltetni vallási szimbólumaikat, illetve elképzeléseiket egy olyan társadalomról, amely vallási hittételeken alapszik.”¹⁷⁴ A különvélemény ugyanakkor rámutatott, hogy annak szükségessége, hogy a radikális iszlám nézetek elterjedését megakadályozzuk, nem igazolhatja minden ilyen típusú vallási önkifejezési forma tilalmát.¹⁷⁵

A következőket érdemes megjegyezni ezekkel az esetekkel kapcsolatban:

- Az EJEB-ügyek azon az alapon hagyták jóvá a vallási viseletek korlátozását, hogy az a demokrácia, a sokféleség és a pluralizmus fenntartása miatt szükséges. Ez a hozzáállás éles ellentétben áll azokkal a vizsgált bírósági ítéletekkel, amelyek szerint valójában a megjelenés korlátozása az, ami a pluralizmust korlátozza és diszkriminációt teremt.
- Érdekes módon mind a S.A.S.-, mind pedig a Ras-ügyben a nők olyan vallási jellegű viseletével foglalkoztak a bíróságok, amelyet „sokkolónak” tartottak, mert eltértek az elfogadott kulturális normáktól. A bíróságok mindkét esetben dicséretet érdemelnek, mert elutasították a

¹⁷⁰ Uo. 113.

¹⁷¹ Uo. 116.

¹⁷² Uo. 113.

¹⁷³ Uo. 5-9. (Tulkens, különvélemény).

¹⁷⁴ Uo. 10. (Tulkens, különvélemény).

¹⁷⁵ Uo.

korlátozások azon a címen való fenntartását, hogy az ilyen külsőségek másokat sértenek (mondjuk ezt annak tudatában, hogy a S.A.S.-ügyben a bíróság más megfontolások mentén fenntartotta a tilalmat).

- Ahogy azt a *Şahin*-ügyben hozott ítélet nyelvezete is sugallja, a szekularizáció védelmével vagy a kommunikáció elősegítésével kapcsolatban megfogalmazottak azt az aggodalmat tükrözhetik, hogy ha bizonyos vallási viseleteket engedélyeznek, a diákok vagy mások úgy érezhetik, hogy az adott viselethez vagy magatartáshoz nekik maguknak is alkalmazkodniuk kell. Továbbra is vizsgálendő kérdés, hogy valóban felmerülhetnek-e olyan szituációk, amikor egy efféle nyomás másokra nézve ártalmas lehet. A fent vizsgált esetek azonban nem szolgálnak bizonyítékkal erre nézve.
- Az EJEB helybenhagyta a Franciaország és Törökország által felsorakoztatott érdekek jogosságát, és ennek igazolására az államokat megillető mérlegelési szabadság doktrínáját használta fel. Az INCLC szerint ez a jóváhagyás és annak következményei rossz egyensúlyt eredményeznek. A muzulmán nőket ért kár – ami például az oktatáshoz való hozzáférésük korlátozását is jelentheti – nem igazolható annak fényében, hogy ezekben az esetekben a másoknak okozott kár nem bizonyított.

II. Vallási viseletek az állami intézményekben

A vallási külsőségeket érintő korlátozások gyakran merülnek fel az állami intézmények – bíróságok, börtönök, iskolák, kórházak, stb. – vonatkozásában is. A vizsgálandó kérdés az, hogy a vallásos önkifejezést érintő korlátozások a megjelenés területén valóban szükségesek-e az intézmények számára ahhoz, hogy kötelezettségeiket teljesítsék, illetve megakadályozzák, hogy másokat kár vagy sérelem érjen. Ahogy arra az alábbiakban rámutatunk, a fentiekhez hasonlóan ebben az összefüggésben sincs igazán elegendő bizonyíték bármilyen sérelemre, amely az efféle korlátozásokat igazolhatná. Következzen néhány, a helyzetet jól megmutató eset.

A vizsgálandó kérdés az, hogy a vallásos önkifejezést érintő korlátozások a külsőségek területén valóban szükségesek-e az intézmények számára ahhoz, hogy kötelezettségeiket teljesítsék, illetve megakadályozzák, hogy másokat kár vagy sérelem érjen.

A. Vallási viseletek a bíróságokon

A bíróságokon általában a törvényes eljáráshoz való jog nevében, különösen a vád tanúival való szembesítéshez való jog kapcsán korlátozzák a vallási jelképek viselését. A problémát jól illusztrálja a *R. v. N.S.* ügy, amelyben a Kanadai Legfelsőbb Bíróság egy muzulmán nő fellebbviteli kérelmét vizsgálta, akit a bíróságon arra utasítottak, hogy vegye le a teljes arcát eltakaró fátylat (nikábot), ellenkező esetben nem tehet tanúvallomást¹⁷⁶ (az illető egy nemi erőszakkal kapcsolatos ügy sértettje volt).¹⁷⁷ Ezt megelőzően az egyik vádlott azzal érvelt, hogy az igazságos tárgyaláshoz való joga sérülne, ha a panaszost úgy engednék tanúvallomást tenni, hogy nikábot visel, mivel ez akadályozná a keresztkérdések feltevésének hatékonyságát, illetve a panaszos szavahihetőségének megállapítását.¹⁷⁸

A bíróság megállapította, hogy erről a kérdéstről minden esetben külön-külön kell döntenet, figyelembe véve a nikáb levételének következményeit a tanúra nézve, a per szempontjából várható következményeket, az alternatív megközelítéseket, illetve az egyes sérelmek közötti egyensúlyt – ideértve „a tágabb értelemben vett társadalmi ártalmakat”, amelyek az okozhat, hogy ha a tanútól megkövetelik a nikáb levételét, akkor az könnyen azt eredményezheti, hogy a nikábot viselő nők nem tesznek feljelentést az őket ért bűncselekmények miatt és nem vesznek részt az igazságszolgáltatásban.¹⁷⁹ Ezt követően a bíróság visszaadta az ügyet az elsőfokon eljáró bírónak annak meghatározását kérve, hogy mindennek fényében a nőnek le kell-e vennie a fátylat. A bíró igennel határozott.¹⁸⁰

¹⁷⁶ [2012] 3 S.C.R. 726 (Can.), <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/12779/1/document.do>

¹⁷⁷ Uo. 736. o.

¹⁷⁸ Uo. 740. o.

¹⁷⁹ Uo. 747-48. o. A párhuzamos vélemény a S.A.S.-ügyben használt nyelvezettel íródott, ennek megfelelően a bírósági tárgyalást „a közszel folytatott kommunikációként” jellemezte, míg a nikábot olyasvalamiként, ami „el lehetetleníti a kommunikációt”. Uo. 730. o.

¹⁸⁰ *N.S. v. H.M.Q.*, [2013] ONSC 7019 (Can.), <http://canlii.ca/t/g1vz7>

A Legfelsőbb Bíróság végül elismerte, hogy sérült a sértett lelkiismereti szabadsága és bírósági eljáráshoz való hozzáférése, ugyanakkor elismerte azt a lehetséges sérelmet is, amely a szabad vallásgyakorlásból kifolyólag egy harmadik felet érhet. Nem kértek azonban szakértői véleményt arra nézve, hogy milyen értékkel bír a tanú szavahihetőségének vizsgálata szempontjából, ha az illető arca látható – ezért a bíróság kevésbé volt képes az állam érdekeinek tüzetesebb vizsgálatára.¹⁸¹

B. Vallási viseletek a börtönökben

A börtönökben is gyakran korlátozzák a vallási külsőségek megjelenését mind a fogvatartottak, mind pedig az őket felügyelő személyzet vonatkozásában. A korlátozásokat sokszor a biztonsággal igazolják, mint ami összhangban áll az intézmény kötelezettségeivel. Az alábbi két eset jól illusztrálja a helyzetet.

A Department of Correctional Services v. Police and Prisons Civil Rights Union ügyben Dél-Afrika Legfelsőbb Fellebbviteli Bírósága vizsgálta a büntetés-végrehajtási tisztek vallási alapú diszkrimináció miatt benyújtott keresetét.¹⁸² A tiszteknek azért szüntették meg a munkaviszonyát, mert megtagadták rasztáik levágását, amelyeket rasztáfári hitük és xhosa kulturális hagyományaiknak megfelelően hordtak.¹⁸³ A Legfelsőbb Fellebbviteli Bíróság helybenhagyta az első fokon eljáró bíróság döntését, amely szerint a büntetés-végrehajtási intézet diszkriminálta a panaszosokat.¹⁸⁴ Az engedélyezett viseletekkel kapcsolatos előírások védelmében az intézet azzal érvelt, hogy a raszták a rasztáfári tiszteket egyértelműen megkülönböztethetővé tették, ami növelte annak kockázatát, hogy azok a rasztáfári fogvatartottak, akik a szertartásaikhoz használt illegális drogot próbálnának becsempészni a börtönbe, manipulálják őket.¹⁸⁵

A bíróság álláspontja szerint nem volt bizonyíték arra, hogy a raszták viselete kiszolgáltatottá tenné a tiszteket az efféle manipulációval szemben.¹⁸⁶ Az intézmény érvelésének elutasításával a bíróság megállapította, hogy a börtön hátrányosan megkülönböztette a rasztáfári vallást és a xhosa kulturális hagyományokat.¹⁸⁷ A bíróság kijelentette: „*Nem vitás, hogy egy olyan előírás, amely gyakorlatilag bünteti egy vallás és kultúra gyakorlását, lefokozza és leértékeli a kérdéses vallás és kultúra követőit a társadalmon belül; ez a korlátozás a kérdéses egyének személyiségi jogainak egyértelmű megsértése, ami azt az üzenetet közvetíti számukra, hogy az ő vallásuk és kultúrájuk nem érdemes a védelemre, és az ilyen korlátozás hatásai hűsbavágóak.*”¹⁸⁸

A hasonló tematikájú *Holt v. Hobbs* ügyben az USA Legfelsőbb Bírósága egyöntetűen úgy határozott, hogy egy állami büntetés-végrehajtási előírás, amely megtiltotta egy fogoly számára, hogy muzulmán hitének megfelelően mintegy másfél centiméter hosszú szakállat viseljen a börtönben, megsértette a fogvatartottak szabad vallásgyakorlását biztosítani hivatott szövetségi törvényt.¹⁸⁹ A büntetés-

¹⁸¹ *R. v. N.S.* (lásd 176. lj.), 741-42. o.

¹⁸² 2013 (4) SA 176 (SCA) (S. Afr.), <http://www.saflii.org/za/cases/ZASCA/2013/40.pdf>

¹⁸³ *Uo.* 6-9.

¹⁸⁴ *Uo.* 22-26.

¹⁸⁵ *Uo.* 19-20.

¹⁸⁶ *Uo.* 254.

¹⁸⁷ *Uo.* 19.

¹⁸⁸ *Uo.* 22.

¹⁸⁹ *Holt v. Hobbs*, 135 S. Ct. 853 (2015).

végrehajtási intézmény azzal védekezett, hogy a tilalomra a biztonság miatt van szükség, mert az illető esetleg csempészárut rejthetne egy hosszabb szakállba, vagy megváltoztathatná kinézetét, hogy a biztonsági előírásokat megkerülje.¹⁹⁰ A bíróság ezt az érvelést azzal az indoklással utasította el, hogy bár a börtönök valóban rendelkeznek bizonyos mozgástérrel olyan biztonsági intézkedéseknek az ésszerűség keretei között történő bevezetésére, amelyek akadályozhatják a szabad vallásgyakorlást, mindezt nem tehetik meg akkor, amikor – ahogy ebben az esetben is – nincs bizonyíték arra, hogy a vallásgyakorlás kérdéses formája valóban fenyegetést jelent a biztonságra nézve.¹⁹¹

A kormánynak nem szabad vallási alapon diszkriminálnia, megsértve ezzel az egyenlőség alapelvét, egy látszólag semleges korlátozás álcája mögött.

A bíróságok mindkét esetben alaposan megvizsgálták a kormányok érvelését, és mindkét esetben úgy találták, hogy azok nélkülözték a kellő alapot. Mindkét döntés konzisztens tehát azzal az alapelvvel, hogy az intézményeknek nem szabad az ártalmatlan vallási önkifejezést korlátozniuk. Az egyik ügyben explicit módon, a másokban pedig implicit módon kimondták, hogy a kormánynak nem szabad vallási alapon diszkriminálnia, megsértve ezzel az egyenlőség alapelvét, egy látszólag semleges korlátozás álcája mögött.

C. Vallási viseletek az iskolákban

Időnként az iskolák is korlátozzák a vallási külsőségeket. Ezeket a korlátozásokat esetenként törvények szabályozzák (az EJEB számos ilyen rendelkezést vizsgált a *Şahin*-üggyel kapcsolatban¹⁹²), máskor az adott iskola szabályzatának részeként fogadják el őket. Az iskolák gyakran azzal védik meg a korlátozásokat, hogy azok a hatékony tanulási környezet biztosítása szempontjából szükségesek. Most lássunk néhány ügyet, amelyek illusztrálják a helyzetet.

A dél-afrikai Alkotmánybíróság által a *KwaZulu-Natal v. Pillay* ügyben hozott ítélet értelmében egy állami iskola vezetői vallási alapon diszkrimináltak, amikor egy hindu vallású diáknak megtiltották, hogy orrbavalót viseljen az iskolában.¹⁹³ A korlátozást az iskola azzal próbálta igazolni, hogy az egységes megjelenés szükséges a fegyelem – és így az oktatás minőségének – fenntartása szempontjából.¹⁹⁴

A bíróság meglehetősen szkeptikus volt az iskola vezetőségének érvelésével kapcsolatban. Bár megállapította, hogy legitim volt az iskola azon célkitűzése, hogy „az egységességet és az elfogadható szokásokat pártolja a [diákok] között”,¹⁹⁵ mégis úgy találta, hogy a mentesség nem sértené ezeket az érdekeket:¹⁹⁶ „Nincs okunk azt hinni – és erre nézve az iskola sem szolgáltatott bizonyítékokat –, hogy egy

¹⁹⁰ Uo. 863-64. o.

¹⁹¹ Uo. 863-67. o.

¹⁹² *Şahin* (lásd 167. l.), 30-35, 55-65.

¹⁹³ 2007 (1) SA 474 (CC) 119. (S. Afr.), <http://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2007/21.html>

¹⁹⁴ Uo. 96.

¹⁹⁵ Uo. 14, 98.

¹⁹⁶ Uo. 100-02.

diák, aki mentesül az iskolai szabályzat betartása alól, kevésbé lesz fegyelmezett, mint a többiek, vagy hogy bármilyen negatív hatással lenne a többi diák fegyelmezése szempontjából.¹⁹⁷ Nem volt szó tehát olyan tényleges kárról, ami az illető diák esetében igazolná a vallási viselet korlátozását. A kár hiánya mellett a bíróság szerint a diák ezirányú igényének méltányolása alapvető a pluralizmus és az emberi méltóság szempontjából.¹⁹⁸ Azzal, hogy a diákokat az orrbavaló eltávolítására utasították, a bíróság szerint azt az üzenetet küldték a diáknak, hogy őt és a vallását, kultúráját nem szívesen látják.¹⁹⁹

Azzal, hogy a diákokat az orrbavaló eltávolítására utasították, a bíróság szerint azt az üzenetet küldték a diáknak, hogy őt és a vallását, kultúráját nem szívesen látják.

A *Dogru v. France* ügy, amit az EJEB bírált el,²⁰⁰ ettől eltérő eredményt hozott. Ebben az esetben a bíróság helybenhagyta egy iskola azon döntését, hogy a testnevelés órákon diákjaitól megköveteli a muzulmán fejkendő eltávolítását.²⁰¹ Miközben a *KwaZulu-Natal*-ügyben a bíróság a sokszínűséget hozta fel indoknak a vallási külsőségek korlátozása alóli mentességre, addig a *Dogru*-ügyben az EJEB éppen a pluralizmussal igazolta a mentesség megtagadását. Az EJEB kijelentette, hogy „egy demokratikus társadalomban, amelyben számos vallás él egymás mellett egy és ugyanazon közösségben, szükséges lehet a [szabad vallásgyakorlás] szabadságának korlátozása, hogy a különböző társadalmi csoportok érdekei összeegyeztethetők legyenek, és biztosítani lehessen, hogy mindenkinek tiszteletben tartják a vallásos meggyőződését.”²⁰² A bíróság a szekularizációval kapcsolatos érdeket elégséges indoknak tartotta, rámutatva arra, hogy az Franciaországban alkotmányos elv – másik érvként pedig a mérlegelési szabadságot hozta fel.²⁰³

A bíróság a korlátozás igazolása során a diákok biztonságát is megemlítette, és egy olyan korábbi esethez hasonlította az ügyet, amelyben helybenhagyta azt a követelményt, hogy a motorosok bukósisakot viseljenek, mégpedig egy olyan szikh férfi ellenében, aki továbbra is a turbánját akarta viselni sisak helyett.²⁰⁴ A bíróság indoklása szerint: „Nem alaptalan az országos hatóságok azon következtetése, hogy a fátyol vagy a muzulmán kendő viselete egészségügyi és biztonsági szempontok miatt nem összeegyeztethető a testnevelés órákkal.”²⁰⁵

¹⁹⁷ Uo. 101.

¹⁹⁸ Uo. 103-07. Lehetne érvelni amellett, hogy a szolgáltatásokat az LMBT+ ügyfelektől vagy a reprodukciós ellátást az azt igénylő nőktől lelkiismereti okokból megtagadó személyek méltósága hasonló kárt szenved el, amikor az ő vallásos meggyőződésüket nem tartják szem előtt. A *Pillay*-ügytől eltérően azonban azokban az esetekben a vallásos meggyőződés kifejezése kárt okoz másoknak.

¹⁹⁹ Uo. 85. o.

²⁰⁰ *Dogru v. France*, app. no. 27058/05, 2008. december 4. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90039>. Miközben az ügy a bíróság előtt volt, a francia kormány hozott egy törvényt, amely megtilt minden olyan viseletet az iskolákban, amely alapján „egyértelműen azonosítható a viselő vallási hovatartozása”. Uo. 29-32.

²⁰¹ Uo. 5-16, 78, 84.

²⁰² Uo. 62.

²⁰³ Uo. 71-72.

²⁰⁴ Uo. 64. (hivatkozott ügy: *X v. United Kingdom*, app. No. 7992/77, 1978. július 12.)

²⁰⁵ Uo. 64, 73.

Ezekben az esetekben a bíróságok nagyon különböző módon közelítették meg a pluralizmus és az emberi méltóság kérdéseit. A Dél-Afrikai Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a viseletet érintő korlátozások sértik az emberi méltóságot és az egyenlőséget, miközben az EJEB az efféle korlátozásokat elsőrendű fontosságúnak ítélte meg a pluralizmus szempontjából. A jelen kiadványt vezérlő alapelvek fényében a dél-afrikai bíróság az, amelyik kellőképpen figyelembe veszi a diákok ért sérelmet, illetve azt, hogy másokat viszont semmilyen kár sem ért.

D. Vallási viseletek a kórházakban

Számos állami fenntartású kórház korlátozza a vallási külsőségeket, amit általában biztonsági megfontolásokkal magyaráznak. A *Chaplin v. United Kingdom* ügy²⁰⁶, amelyben az EJEB járt el, egy ilyen korlátozást vizsgált. Ebben az ügyben egy ápolónő perelt be egy kórházat, mert állítása szerint az vallási alapon diszkriminálta őt, amikor az ékszereket általában tiltó rendelkezése értelmében megtiltotta számára, hogy nyakláncán egy keresztet viseljen.²⁰⁷

Bár bíróság elismerte, hogy a korlátozás megnehezítette az ápolónő szabad vallásgyakorlását, úgy ítélte meg, hogy az alkalmazó érdekei igazolják a lépést. *„Az ok, ami miatt az illetőt megkérték a kereszt eltávolítására – nevezetesen az egészség és biztonság védelme az adott kórházi osztályon – jellemzően nagyobb fontossággal bír, mint azok a szempontok, amelyek Ms. Eweida esetében szerepet játszottak.”*²⁰⁸ (Az alábbiakban részletesebben is vizsgáljuk a hivatkozott Eweida-ügyet.) A bíróság szerint *„fennállt annak a kockázata, hogy egy zavart tudatú páciens megragadja és megrántja a láncot, ezáltal megsértve magát vagy a panaszost, vagy például az is megtörténhetett volna, hogy a kereszt előre lendül és kapcsolatba kerül például egy nyílt sebbel.”*²⁰⁹

Az ügy különleges mivolta miatt nehéz megállapítani, hogy a bíróság indoklása összhangban áll-e az INCLO elveivel. Egyfelől az intézmény látszólag nem a vallás iránti ellenségesség miatt korlátozta a vallási viseletet. Másfelől azonban nem világos, hogy egy kereszt-medál viselése valóban okozhat-e kárt, vagy hogy nem lett volna-e más olyan elfogadható alternatíva, amellyel a vallásos felperes igényeit is méltányolni lehetett volna oly módon, hogy az egészség és a biztonság se szenvedjen csorbát.

²⁰⁶ Az EJEB a *Chaplin*-ügyet a *Eweida*-üggyel összevonva tárgyalta: *Eweida and Others v. The United Kingdom*, app. nos. 48420/10, 59842/10, 51671/10 and 36516/10, 2013. január 15. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115881>

²⁰⁷ *Uo.* 18-22.

²⁰⁸ *Uo.* 99.

²⁰⁹ *Uo.* 98.

III. Vallási viseletek és az üzleti vállalkozások

Figyelmet érdemel még az esetek azon csoportja is, amelyben a vallási külsőségek magánszférán belüli korlátozása merül fel. Itt általában a márkával (brand) kapcsolatos érdekeket hozzák fel a korlátozás igazolására, ám a bíróságok akkor járnak el jogszerűen, ha ezt az érvelést elutasítják.

A bíróság nem talált bizonyítékot arra nézve, hogy egy alkalmazott vallási jellegű viselete – nem beszélve egy kis keresztről – bármikor is ártott volna egy társaság professzionális üzleti imázsának.

A *Eweida v. United Kingdom* ügyben²¹⁰ egy repülőtársaság alkalmazottja képtelen volt meggyőzni a brit bíróságokat arról, hogy a British Airways vallási alapon diszkriminálta őt, amikor egyenruha-viselettel kapcsolatos szabályzata értelmében a társaság arra utasította, hogy takarja el a nyakában hordott keresztet.²¹¹ Az EJEB a kérelmezőnek adott igazat, és azzal indokolta döntését, hogy az egyenruha-viseletre vonatkozó előírások nem álltak arányban a repülőtársaság azon célkitűzésével, hogy professzionális képet közvetítsen magáról.²¹² A bíróság nem talált bizonyítékot arra nézve, hogy egy alkalmazott vallási jellegű viselete – nem beszélve egy kis keresztről – bármikor is ártott volna egy társaság professzionális üzleti imázsának.²¹³ Az EJEB továbbá rámutatott, hogy a kérelem benyújtását követően a társaság módosította szabályzatát, teret engedve a látható vallásos ékszerek viseletének, és ezzel demonstrálta, hogy a korábbi tiltás „nem volt létfontosságú”.²¹⁴

Nemrég az *EEOC v. Abercrombie & Fitch Stores, Inc.* ügyben mondta ki az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, hogy a társaságnak a saját imázsával kapcsolatos aggodalmai nem elégségesek annak igazolására, hogy elutasítsa egy hidzsábot viselő nő alkalmazását.²¹⁵ Ebben az esetben egy muzulmán nő azzal vádolta meg az Abercrombie & Fitch-et, hogy az vallási alapon diszkriminálta őt, amikor hidzsáb-viselete miatt nem volt hajlandó alkalmazni, mondván hogy az ellentétes a társaság öltözködési szabályzatával.²¹⁶ A társaság fenntartotta, hogy nem tehető felelőssé vallási alapú diszkriminációért, mert a nő nem tájékoztatta őket arról, hogy a hidzsábot vallási okokból hordja.²¹⁷

A bíróság elutasította ezt az érvelést, kijelentve, hogy a társaságot igenis felelőssé lehet tenni vallási alapú diszkriminációért, ha azért nem alkalmaz egy potenciális alkalmazottat, mert el kívánja kerülni,

²¹⁰ *Eweida and Others v. The United Kingdom*, app. nos. 48420/10, 59842/10, 51671/10 and 36516/10, 2013. január 15. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115881>

²¹¹ *Uo.* 9-17.

²¹² *Uo.* 94.

²¹³ *Uo.* Az ügyben felvonultatott bizonyítékok szerint a British Airways korábban például engedélyezte a szikh férfi alkalmazottak számára a turbán viseletét, illetve a muzulmán földi kisegítő személyzet számára a hidzsáb viseletét, a British Airways által elfogadott színekben. *Uo.* 11.

²¹⁴ *Uo.* 94.

²¹⁵ 135 S. Ct. 2028 (2015).

²¹⁶ *Uo.* 2031. o.

²¹⁷ *Uo.* 2032. o.

hogyan dolgozó vallási jellegű igényeit méltányolnia kelljen – még abban az esetben is, ha a potenciális alkalmazott nem tudja bizonyítani, hogy a társaság „ténylegesen tudott” arról, hogy neki ilyen típusú méltányosságra van igénye.²¹⁸

„A bíróságoknak nem szabad részt venniük annak meghatározásában, hogy az adott gyakorlat valóban, objektíven központi fontosságú elvárás-e egy adott vallásban.”

Ezek az ítéletek konzisztensek azokkal a döntésekkel, amelyek kimondták, hogy az üzleti és gazdasági érdekek nem igazolhatják a faji, nemi vagy más típusú diszkriminációt. Kanadai bíróságok és törvényszékek például több alkalommal is megállapították, hogy az üzleti vállalkozások nem diszkriminálhatják a női jelentkezőket csak azért, mert az ügyfelek azt szeretnék, ha inkább férfiak szolgálnák ki őket; a háztulajdonosok nem utasíthatnak el albérlőket más albérlők előítéletei miatt; és egy étterem nem tagadhatja meg egy fogyatékos ember kiszolgálását attól tartva, hogy a többi ügyfél reakciója miatt az üzletmenet kárt szenvedhet.²¹⁹ Az INCLC alapelveinek fényében az Eweida- és az Abercrombie & Fitch-ügyekben eljáró bíróságok helyesen utasították vissza azt az érvelést, hogy az üzleti érdekek többet nyomnak a latban, mint az egyének lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos jogai, különösen annak fényében, hogy az ilyen típusú diszkrimináció milyen kárt okozhat azoknak, akiknek választaniuk kell saját vallási meggyőződésük és alkalmazásuk között.

²¹⁸ Uo. 2032-33. o.

²¹⁹ *Giguere v. Popeye Restaurant*, 2008 HRTO 2 (CanLII) 72-77., <http://canlii.ca/t/1vgzm>

IV. Konklúziók és ajánlások

Ahogy azt a fenti elemzés is mutatja, a vallási viseletekkel kapcsolatos prominens bírósági döntések hol szem előtt tartották, hol elutasították azokat az alapelveket, amelyek az INCLO szerint útmutatást nyújthatnak azokban az esetekben, amikor a lelkiismereti szabadság és az egyenlő bánásmód forog kockán: nevezetesen, hogy a lelkiismereti szabadságot csak olyan esetekben szabad korlátozni, ha annak kifejezése másoknak sérelmet vagy kárt okozhat. Miközben a bírósági ítéletek különböznek egymástól abban a tekintetben, hogy megfelelnek-e ennek az alapelvek, néhány pozitív aspektusra azért rá kell világítanunk.

- A bíróságok meglehetősen egyöntetűen úgy gondolják, hogy nem feladatuk annak vizsgálata, hogy egy adott vallás valóban megköveteli-e a kérdéses kifejezési formát, legyen szó szakállról, orrbavalóról vagy fejkendőről. A dél-afrikai Alkotmánybíróság például helyesen látta meg, hogy az azonos vallást követő emberek is különböző módokon fejezik ki saját személyes vallásos meggyőződésüket, és hangsúlyozta, hogy *„a bíróságoknak nem szabad részt venniük annak meghatározásában, hogy az adott gyakorlat valóban, objektíven központi fontosságú elvárás-e egy adott vallásban, mert ez azt követelné meg tőlük, hogy egy adott vallási gyakorlat jelentésével kapcsolatos megítélésüket az előttük álló személyével helyettesítsék, és ezáltal elkeseredett belső vitákba vonódjanak bele.”*²²⁰
- Számos bíróság elismerte az ilyen korlátozások ártalmasságát, még akkor is, ha ezt követően helybenhagyták azokat. A korlátozások jelentős következményekkel járnak a vallásos emberekre nézve, függetlenül attól, hogy a külsőségeket vagy a vallási önkifejezés más, fent vizsgált formáit érintik-e. Az utóbbi kontextusban azonban az ilyen tevékenységek okozhatnak tényleges sérelmet másokra nézve.

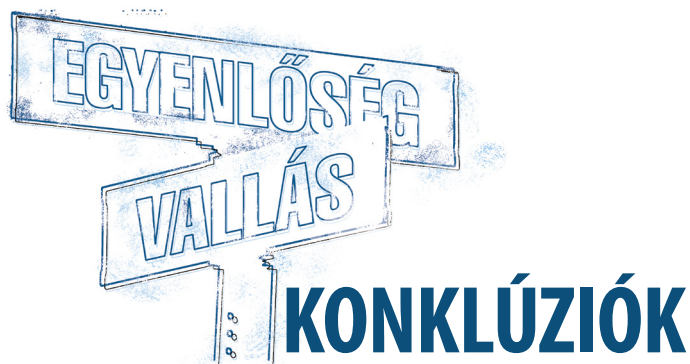
Jelentésünk vezérfonalával összhangban tehát ami igazán számít, az az, hogy a lelkiismereti szabadság megnyilvánulása okozhat-e kárt vagy sérelmet másoknak. A vallási viseletek korlátozása csak a másoknak okozott kárral igazolható, hasonlóan ahhoz, ahogy a lelkiismereti szabadság korlátozása csak az áruk és szolgáltatások kontextusában elfogadható – ideértve az egészségügyi szolgáltatásokat is –, mégpedig a LMBT+ embereknek és a nőknek okozott kár miatt.

AZ INCLO a következő ajánlásokat teszi a vallási viseletekkel kapcsolatos igények ütközései által okozott feszültségek feloldására:

- El kell ismerni, hogy a vallásos hit, illetve a vallási előírások betartása mélységesen személyes ügy. A lelkiismereti szabadsággal kapcsolatos igényeket nem a vallásos meggyőződés tartalma vagy az egymással versengő vallásos értelmezések fényében kell vizsgálni, hanem a meggyőződés őszintesége és jóhiszeműsége alapján.

²²⁰ KwaZulu Natal (lásd 193. l.), 87.

- Ragaszkodni kell ahhoz az alapelvhez, hogy a vallási külsőségekben megnyilvánuló lelkiismereti szabadság csak abban az esetben korlátozható, amikor az másoknak kárt okoz.
- Alaposan meg kell vizsgálni az állam által felsorakoztatott érdekeket, amelyekkel a vallási viseletek korlátozását próbálják igazolni, legyen szó akár a szekularizációról, akár az közegészségről, akár más hasonló – akár tágabb, akár specifikusabb – érdekekről.
- Meg kell győződni arról, hogy a vallási viseletek korlátozása nem sztereotípiákra vagy diszkriminatív jellegű motivációkra épül.

KONKLÚZIÓK

A lelkiismereti szabadság és az egyenlőség olyan alapvető jogok, amelyeket az emberi jogi egyezmények és az egyes országok alkotmányai is részleteznek, és azokat az INCLO tagjai világszerte teljes erőbedobással védik. „A határ meghúzása – A lelkiismereti szabadság és az egyenlőséghez való jog ütközéseinek kezelése” c. jelentés e jogok három, egymással összefüggő aspektusát vizsgálta: a lelkiismereti szabadság és egyenlőség az LMBT+ személyek viszonylatában; lelkiismereti szabadság és reprodukációs jogok; a viseletben, hajviseletben és más vallási külsőségekben megnyilvánuló lelkiismereti szabadság. Ezek az ügyek csak mintáit jelentik annak a sokféle lehetőségnek, ahogy a vallás és az egyenlőség egymással kölcsönhatásra lép – s gyakran össze is ütközik – a társadalmon belül. Véleményünk szerint azonban ezek a kérdések olyan látásmódot kínálnak, amelyen keresztül megérthetjük, hogy miként viszonyuljunk a lelkiismereti szabadság és egyenlőség kölcsönhatásaihoz, bármilyen kontextusról is legyen szó.

Szabadságjogi és emberi jogi szervezetekként az INCLO tagjai részt vesznek és felszólalnak az ezekkel a kérdésekkel kapcsolatos nyilvános vitákban és a pereskedésben, beleértve a jelen kiadvány által tárgyalt ügyek némelyikében való közvetlen részvételt is. Miközben nagyra becsüljük az egyenlőséget, teljes mértékben tisztában vagyunk azoknak az embereknek az álláspontjával, akik úgy érzik, hogy hitük megakadályozza őket abban, hogy bizonyos tevékenységekben részt vegyenek, vagy éppen megkívánja tőlük, hogy más tevékenységekbe bevonódjanak. Miközben nagyra értékeljük a lelkiismereti szabadságot, tudjuk, mennyire ártalmas, ha emberektől szolgáltatásokat tagadnak meg, illetve megfosztják őket a méltósághoz való joguktól pusztán azért, akik.

Ahogy azt a bevezetésben is jeleztük, ragaszkodunk ahhoz az alapelvhez, hogy a lelkiismereti szabadság a vallásos meggyőződésünkhöz való jogot fedi, ugyanakkor a lelkiismereti szabadság nem jogosít fel bennünket arra, hogy nézeteinket másokra erőltessük – ideértve mások hátrányos megkülönböztetését, vagy más módon való sérelem okozást. Ez az az alapelv, ami ezt a kiadványt és munkánkat egyaránt áthatja.

Bízunk benne, hogy az ilyen típusú esetekben, illetve ezek különböző összefüggésekben való felmerülése terén szerzett tapasztalataink, perspektívánk és tudásunk a jogszabályok és gyakorlatok alakítóinak, az aktivistáknak, és másoknak is hasznára válnak majd.

Az Ön véleménye is számít!

[Ide kattintva](#) megoszthatja velünk észrevételeit a jelentésről.